

Μεσαιωνική και Νεότερη Ιστορία

Β΄ Γυμνασίου

Τόμος 4ος

**Γ' Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ II / Ενέργεια 2.2.1 /
Κατηγορία Πράξεων 2.2.1.α:**

**«Αναμόρφωση των προγραμμάτων
σπουδών και συγγραφή νέων
εκπαιδευτικών πακέτων»**

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Μιχάλης Αγ. Παπαδόπουλος

Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ

Πρόεδρος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου

Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή νέων

**βιβλίων και παραγωγή υποστηρικτικού
εκπαιδευτικού υλικού με βάση το**

ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το Γυμνάσιο»

Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου

Αντώνιος Σ. Μπομπέτσης

Σύμβουλος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου

Αναπληρωτής Επιστημ. Υπεύθ. Έργου

Γεώργιος Κ. Παληός

Σύμβουλος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου

Ιγνάτιος Ε. Χατζηευστρατίου

Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγ. Ινστιτ.

**Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από
το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και**

25% από εθνικούς πόρους.

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Ιωάννης Δημητρούκας

Φιλολόγος, εκπαιδευτικός

Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

Θουκυδίδης Ιωάννου

Σχολικός Σύμβουλος

ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ

Νικόλαος Καραπιδάκης

Καθηγητής Ιονίου Πανεπιστημίου

Σωτήριος Κόνδης

Σχολικός Σύμβουλος

Νικόλαος Λινάρδος

Φιλολόγος, εκπαιδευτικός

Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ

Μαρία Μπαχά, *Εικονογράφος*

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Αντώνιος Μαστραπάς, *Φιλολόγος*

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ
ΚΑΙ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ
ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ

Αναστασία Κυρκίνη – Κούτουλα
Σύμβουλος Π.Ι.

ΕΞΩΦΥΛΛΟ

Χρήστος Μποκόρος, Ζωγράφος

ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ
«ΕΛΛΗΝΙΜΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ –
MULTIMEDIA A.E.»

ΔΙΑΣΚΕΥΗ ΚΑΙ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ
ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ
ΜΕ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΟΡΑΣΗΣ

Ομάδα εργασίας
Αποφ. 16158/6-11-06 και
75142/Γ6/11-7-07 ΥΠΕΠΘ

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ,
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

**Ιωάννης Δημητρούκας
Θουκυδίδης Ιωάννου**

**Μεσαιωνική και Νεότερη
Ιστορία**

Β΄ Γυμνασίου

Τόμος 4ος

4. Εικαστικές Τέχνες και Μουσική

Όροι – κλειδιά της ενότητας

Βασιλική με τρούλο, γλυπτική, ζωγραφική, ψηφιδωτά, μικρογραφία, μικρογλυπτική, μικροτεχνία, νομισματική

Το χριστιανικό ιδεώδες και η τέχνη

Το νέο χριστιανικό ιδεώδες ζωής δεν άλλαξε στην αρχή τις εξωτερικές μορφές της τέχνης, όμως άλλαξε την κοινωνική της λειτουργία. Για τον αρχαίο κόσμο, ένα έργο τέχνης είχε σημασία πρωταρχικά αισθητική, αλλά για τον χριστιανισμό η σημασία του είναι ολότελα διαφορετική [...]. Ο διδακτικός της

χαρακτήρας είναι το πιο τυπικό γνώρισμα της χριστιανικής τέχνης.

A. Hauser, Κοινωνική Ιστορία της Τέχνης, τ. Α', εκδ. Κάλβος, Αθήνα 1984, 167-168.

■ Μελέτησε προσεκτικά το παράθεμα αυτό και, με βάση τα όσα θα μάθεις στη συνέχεια, προσπάθησε να βρεις στοιχεία που επιβεβαιώνουν το διδακτικό χαρακτήρα της χριστιανικής τέχνης.

■ Αρχιτεκτονική

Με την Αγία Σοφία καθιερώθηκε μια νέα αρχιτεκτονική μορφή η βασιλική με τρούλο ή τρουλαία βασιλική, που εξελίχθηκε σταδιακά σε όλη τη διάρκεια της βυζαντινής ιστορίας. Μετά την εικονομαχία, κατά την περίοδο της Μακεδονικής

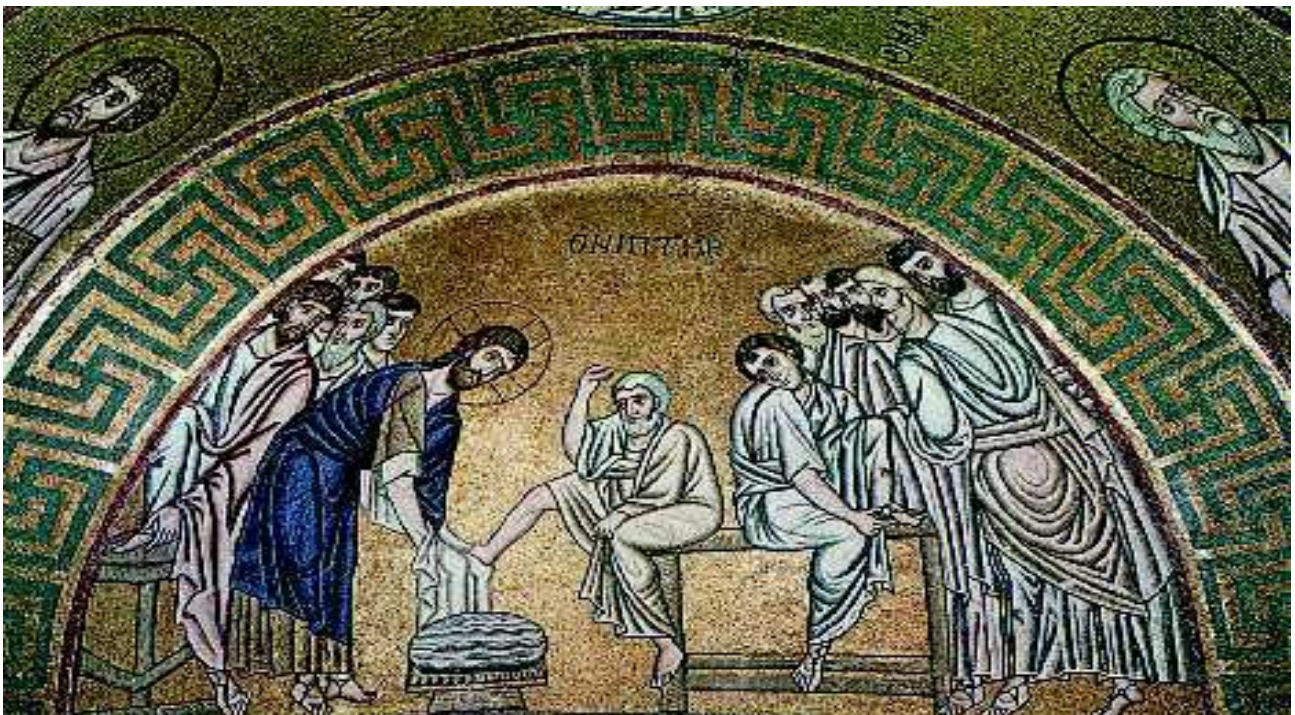
Δυναστείας, επικράτησε ο ρυθμός του σταυροειδούς με τρούλο, που είχε τη μορφή ενός σταυρού εγγεγραμμένου σε τετράγωνο. Παραλλαγές του ναού αυτού είναι αγιορείτικος τύπος με τρεις κόγχες και ο πεντάτρουλος ρυθμός, ενώ ένας νέος τύπος ναού εμφανίζεται κατά τον 11ο αιώνα, ο οκταγωνικός. Τις περισσότερες φορές οι εξωτερικές επιφάνειες των ναών δεν είναι ιδιαίτερα επιμελημένες και σε μερικές περιπτώσεις δίνουν την αίσθηση της πρόχειρης κατασκευής.

Το καθολικό της μονής Μεγίστης Λαύρας, 10ος αι. Άγιον Όρος.

Ο Όσιος Λουκάς Βοιωτίας, 11ος αι.

Η σκηνή του Νιπήρα.
Ψηφιδωτό του 11ο αιώνα από τη
Μονή Οσίου Λουκά.

Αντίθετα, οι εσωτερικοί χώροι κοσμούνται με τοιχογραφίες, ψηφιδωτά, ανάγλυφες παραστάσεις, έργα ξυλογλυπτικής και φορητές εικόνες. Η διαφοροποίηση αυτή εξηγείται από το γεγονός ότι η λατρεία της χριστιανικής θρησκείας, σε αντίθεση με την αρχαία θρησκεία, τελείται στο εσωτερικό των ναών.

- **Γλυπτική και ζωγραφική (τοιχογραφίες, ψηφιδωτά, φορητές εικόνες)**

Η γλυπτική δεν ευνοήθηκε από την Εκκλησία, καθώς θύμιζε στους χριστιανούς την αρχαία θρησκεία. Τη θέση των γλυπτών πήρε ο αρχιτεκτονικός διάκοσμος και οι ανάγλυφες παραστάσεις με διακοσμητικά θέματα. Αντίθετα, οι τοιχογραφίες και τα ψηφιδωτά

αποτελούν τις κυριότερες μορφές έκφρασης στον εσωτερικό χώρο και κυριαρχούν σε όλη την περίοδο της βυζαντινής ιστορίας, με εξαίρεση την περίοδο της Εικονομαχίας. Σε περιόδους οικονομικής κρίσης το βάρος της διακόσμησης δίνεται στις τοιχογραφίες και τις φορητές εικόνες, επειδή τα ψηφιδωτά είναι δαπανηρά.

Ο Αρχάγγελος Γαβριήλ.
Τοιχογραφία από το ναό της Παναγίας του Άρακα στην Κύπρο (τέλος 12ου αι.).

Με την πάροδο του χρόνου, ιδιαίτερα κατά την εποχή της Μακεδονικής Δυναστείας, διαμορφώνεται ένα τυπικό σχήμα στην εικονογράφηση: στην κορυφή του τρούλου εικονογραφείται ο Παντοκράτορας, περιστοιχιζόμενος από αγγέλους και προφήτες, στην αψίδα του Ιερού η Θεοτόκος, ανάμεσα στους αρχαγγέλους Μιχαήλ και Γαβριήλ, στα λοφία του τρούλου οι τέσσερις Ευαγγελιστές και στους τοίχους οι δεσποτικές γιορτές, οι Άγιοι και οι Μάρτυρες.

Ο Μυστικός Δείπνος. Μικρογραφία από χειρόγραφο ευαγγελιστάριο του 11ου αι. Άγιον Όρος, Μονή Αγίου Διονυσίου.

(στην επόμενη σελίδα)

Οι βυζαντινοί καλλιτέχνες δεν ενδιαφέρονται για τις σωστές αναλογίες, την προοπτική* και την κίνηση. Οι μορφές παρουσιάζονται λιπόσαρκες, σε όρθια και μετωπική στάση, με σκοπό να δώσουν την αίσθηση της πνευματικότητας, της

αυστηρότητας και της επισημότητας. Επιδίωξη της τέχνης δεν είναι να προβάλλει το μάταιο τούτο κόσμο, αλλά τη μετά θάνατο ζωή και την αιωνιότητα. Ωστόσο, δε είναι λίγες οι περιπτώσεις που ο βυζαντινός καλλιτέχνης ξεφεύγει από τους αυστηρούς κανόνες και χρησιμοποιεί στοιχεία της κλασικής τεχνοτροπίας.

- Μικρογραφία, Μικροτεχνία, Μικρογλυπτική, Νομισματική

Οι Βυζαντινοί, συνεχίζοντας την ελληνιστική παράδοση, διακοσμούν συνήθως τα χειρόγραφα τους με εικόνες, που ονομάζονται μικρογραφίες. Αυτές παριστάνουν διάφορα επεισόδια που περιγράφονται στο κείμενο, δημιουργώντας έτσι στενή σύνδεση μεταξύ λόγου

και εικόνας. Από τις μικρογραφίες αντλούμε πληροφορίες για τις καλλιτεχνικές τάσεις της εποχής του χειρογράφου, ιδιαίτερα όταν τα έργα της μνημειακής ζωγραφικής* είναι λίγα. Αξιόλογη είναι και η παραγωγή εκκλησιαστικών και κοσμικών έργων μικροτεχνίας και μικρογλυπτικής, από πολύτιμα μέταλλα, σμάλτο, ξύλο και ελεφαντόδοντο. Τα έργα αυτά χαρακτηρίζονται από υψηλή τεχνική και καλλιτεχνική ποιότητα και προκαλούν εντύπωση για την ποικιλία τους.

Τα νομίσματα έχουν αισθητική αξία και μπορούμε να τα εξετάσουμε ως έργα μικροτεχνίας. Κυρίως, όμως, αποτελούν σημαντικές ιστορικές πηγές, γιατί απεικονίζονται σ' αυτά ιστορικά πρόσωπα και παρέχουν ποικίλες

πληροφορίες, για την πολιτική, την οικονομία, την κοινωνία, το πολίτευμα και τη θρησκεία. Οι απεικονίσεις των βυζαντινών αυτοκρατόρων με τα σύμβολα της εξουσίας τους είναι διαφωτιστικά για την ιδεολογία του Βυζαντίου.

■ Μουσική

Η εκκλησιαστική λειτουργική ποίηση προοριζόταν, ύστερα από μελοποίησή της, για να ψέλνεται κατά τη Θεία Λειτουργία και άλλες λατρευτικές τελετές. Τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες η λειτουργική ποίηση και μουσική χαρακτηρίζονται από απλότητα. Μετά την επικράτηση του χριστιανισμού οι ύμνοι, τα λειτουργικά δηλαδή άσματα με εγκωμιαστικό περιεχόμενο για το Θεό και γενικότερα τα

ιερά πρόσωπα, λαμβάνουν πιο σύνθετες μορφές. Μέχρι τον Ζ' αιώνα περίπου οι δημιουργοί λειτουργικών ποιημάτων ονομάζονταν ποιητές και μελωδοί, όπως ο Ρωμανός ο Μελωδός, γιατί οι ίδιοι έγραφαν το ποιητικό κείμενο και τη μελωδία του. Από τον Η' αιώνα παρατηρείται διαφοροποίηση: ο ποιητής (στιχουργός), που ονομάζεται υμνογράφος, μπορούσε να είναι άλλο πρόσωπο από το μελοποιό (συνθέτης) του έργου του.

**Η εικόνα της επόμενης σελίδας:
Ο Ευαγγελισμός της Θεοτόκου.
Φορητή εικόνα. Αχρίδα 1295.**

Η εκκλησιαστική μουσική είναι μονοφωνική και φωνητική, δηλαδή εκτελείται από μία μόνο φωνή (ή και από περισσότερες σε ταυτοφωνία και χωρίς συνοδεία μουσικών οργάνων) και η μελωδία υποτάσσεται στο λόγο. Στην αρχή η σημειογραφία (δηλ. η μουσική

γραφή, σήμερα χρησιμοποιούμε το πεντάγραμμο) είναι αλφαβητική, δηλαδή οι νότες σημειώνονται με γράμματα της αρχαίας ελληνικής, ακολουθώντας τη μουσική παράδοση της αρχαιότητας. Στη συνέχεια, από τον 8ο αιώνα, αρχίζουν να χρησιμοποιούνται άλλοι τύποι μουσικής γραφής.

Σελίδα από χειρόγραφο ψαλτήρι του 9ου αι., Άγιο Όρος, Μονή Παντοκράτορος.

Το λειτουργικό δράμα, που έχει τη μορφή τελετής – ιερής ακολουθίας και συνδυάζει στοιχεία από το παλαιότερο δράμα (δηλαδή λόγο, μουσική, κίνηση κ.ά.), δεν ευδοκιμεί στην Ανατολική Εκκλησία.

Παράλληλα προς τη θρησκευτική μουσική αναπτύσσεται και η κοσμική, που αποτελεί συνέχεια της αρχαίας ελληνικής παράδοσης. Όμως τώρα, τα επιτραπέζια, τα ερωτικά, τα γαμήλια και άλλα παρόμοια άσματα με κοινωνικό περιεχόμενο προσαρμόζονται στη νέα πίστη και λατρεία. Οι Βυζαντινοί χρησιμοποιούν μουσικά όργανα στις διασκεδάσεις τους. Ορχήστρες με κρουστά, πνευστά και έγχορδα όργανα συνοδεύουν τις λαϊκές και επίσημες τελετές.

Η λαϊκή μουσική δεν ήταν αποκομμένη από τη θρησκευτική,

αλλά υπήρχε αλληλεπίδραση. Συχνά, μαζί με τους δήμους του Ιπποδρόμου τραγουδούσαν οι ψάλτες της Αγίας Σοφίας και των Αγίων Αποστόλων τις καθιερωμένες επευφημίες προς τον αυτοκράτορα και τα εγκωμιαστικά άσματα για τους φρουρούς των συνόρων του Βυζαντίου. Είναι χαρακτηριστικό ότι μερικές από αυτές τις ψαλμωδίες χρησιμοποιήθηκαν αυτούσιες και στη θρησκευτική υμνογραφία.

Στον Ιππόδρομο, επίσης, και σε πολλές άλλες περιπτώσεις οι κοσμικές ψυχαγωγικές εκδηλώσεις συνοδεύονταν από το αερόφωνο όργανο. Μάλιστα το μουσικό αυτό όργανο διαδόθηκε στη Δύση, όταν το 757 ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Ε΄ δώρισε ένα στον βασιλιά των Φράγκων Πιπίνo τον Βραχύ.

Χρυσό νόμισμα του αυτοκράτορα
Νικηφόρου Α'. Αθήνα,
Νομισματικό Μουσείο.

Το σκήπτρο που καταλήγει σε
σταυρό συμβολίζει την εξουσία και
το χριστιανικό χαρακτήρα της
Βυζαντινής Αυτοκρατορίας.

- Προσέξτε ένα σημερινό ελληνικό νόμισμα. Ποιες πληροφορίες μπορείτε να αποκομίσετε;

Ερωτήσεις

- 1. Με βάση την αφήγηση του βιβλίου σου και αξιοποιώντας τις μέχρι τώρα γνώσεις σου από το μάθημα των Εικαστικών προσπάθησε να προσδιορίσεις τον τύπο των εκκλησιών που εικονίζονται στην ενότητα αυτή.**
- 2. Η βυζαντινή τέχνη υπήρξε συνέχεια και εξέλιξη της ελληνορωμαϊκής, προσαρμόσε όμως τα στοιχεία που δανείστηκε στη χριστιανική θρησκεία, την οποία κυρίως και υπηρέτησε: Προσπάθησε να βρεις στοιχεία που δικαιολογούν την άποψη αυτή.**
- 3. Η κλασική τεχνοτροπία στη ζωγραφική έχει τα ακόλουθα βασικά χαρακτηριστικά: βάθος, κίνηση, ισορροπία, φυσικές αναλογίες των μορφών, αρμονία.**

Σε ποιες εικόνες διακρίνετε ένα ή περισσότερα από τα χαρακτηριστικά αυτά;

4. Να οργανωθείτε σε ομάδες.

Καθεμιά να αναλάβει τη συγκέντρωση και σχολιασμό φωτογραφικού υλικού που αφορά τη βυζαντινή τέχνη μιας περιόδου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

Η ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ

Μετά τη διαίρεση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας το 395, το δυτικό τμήμα αποδιοργανώνεται και συρρικνώνεται κάτω από την πίεση των Βαρβάρων, όπως ονομάστηκαν τα γερμανικά φύλα και οι Ούννοι. Ενώ το δυτικό κράτος οδηγείται τελικά στην πτώση του το 476, το ανατολικό, με πρωτεύουσα την Κωνσταντινούπολη, αντιμετωπίζει επιτυχώς τους κινδύνους. Επιβιώνει με τη μορφή της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, την εξέλιξη της οποίας παρακολουθήσαμε στα προηγούμενα κεφάλαια.

Στη Δύση, δημιουργούνται τα γερμανικά ή βαρβαρικά βασίλεια που προσπαθούν να οργανωθούν μέσα σε ένα νέο χώρο και μέσα από τις μεταξύ τους αντιθέσεις. Ο Καρλομάγνος, βασιλιάς του Φραγκικού Κράτους (771-814), θεωρείται ως ο σπουδαιότερος βασιλιάς της μεσαιωνικής Ευρώπης. Στέφθηκε αυτοκράτορας το 800 και κατόρθωσε να συμπεριλάβει στο κράτος του μεγάλο μέρος του ευρωπαϊκού χώρου. Μετά το θάνατο του, όμως, η αυτοκρατορία του διαλύθηκε.

Στο μεταξύ συντελούνται βαθιές αλλαγές στη δομή της κοινωνίας, καθώς αρχίζει να αναπτύσσεται το φεουδαρχικό σύστημα ή φεουδαρχία, που θα κυριαρχήσει στη δυτική Ευρώπη μέχρι το 13ο αιώνα. Μέσα στο πλαίσιο αυτό η Καθολική

Εκκλησία διαδραματίζει αποφασιστικό ρόλο. Από τον ίδιο αιώνα αρχίζουν στην Ευρώπη μεταβολές που θα οδηγήσουν στην αυγή των Νεότερων Χρόνων.

Στο κεφάλαιο αυτό θα μάθετε:
Ποια είναι η σημασία του όρου Μεσαίωνας.

Για τη μετανάστευση των γερμανικών φύλων και τις συνέπειές της για την Ευρώπη.

Για τις πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές εξελίξεις στα τέλη του Μεσαίωνα.

Για το ρόλο της Καθολικής Εκκλησίας και των μοναστηριών στην οργάνωση της ζωής κατά το Μεσαίωνα.

Για την καθημερινή ζωή στη μεσαιωνική Ευρώπη.

Για τον Καρλομάγνο και τη διανομή της αυτοκρατορίας του.

Ποια είναι η σημασία του όρου φεουδαρχία.

Για την Επιστήμη, την Τέχνη και τη Μουσική της Μεσαιωνικής Ευρώπης

Ο Καρλομάγνος στέφεται αυτοκράτορας των Ρωμαίων από τον πάπα στο ναό του Αγίου Πέτρου τα Χριστούγεννα του έτους 800.
Μικρογραφία σε χειρόγραφο. Παρίσι, Εθνική Βιβλιοθήκη.

Ι. Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΜΕΤΑ ΤΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΤΩΝ ΛΑΩΝ (5ος -10ος αι.)

1. Οι συνέπειες της μετανά- στευσης των γερμανικών φύλων για την Ευρώπη

Όροι – κλειδιά της ενότητας

Γερμανικά ή βαρβαρικά βασίλεια,
Οστρογοτθικό Βασίλειο, Βησιγοτθι-
κό Βασίλειο, Φραγκικό Βασίλειο,
Μεροβίγγειοι, Καρολίδες

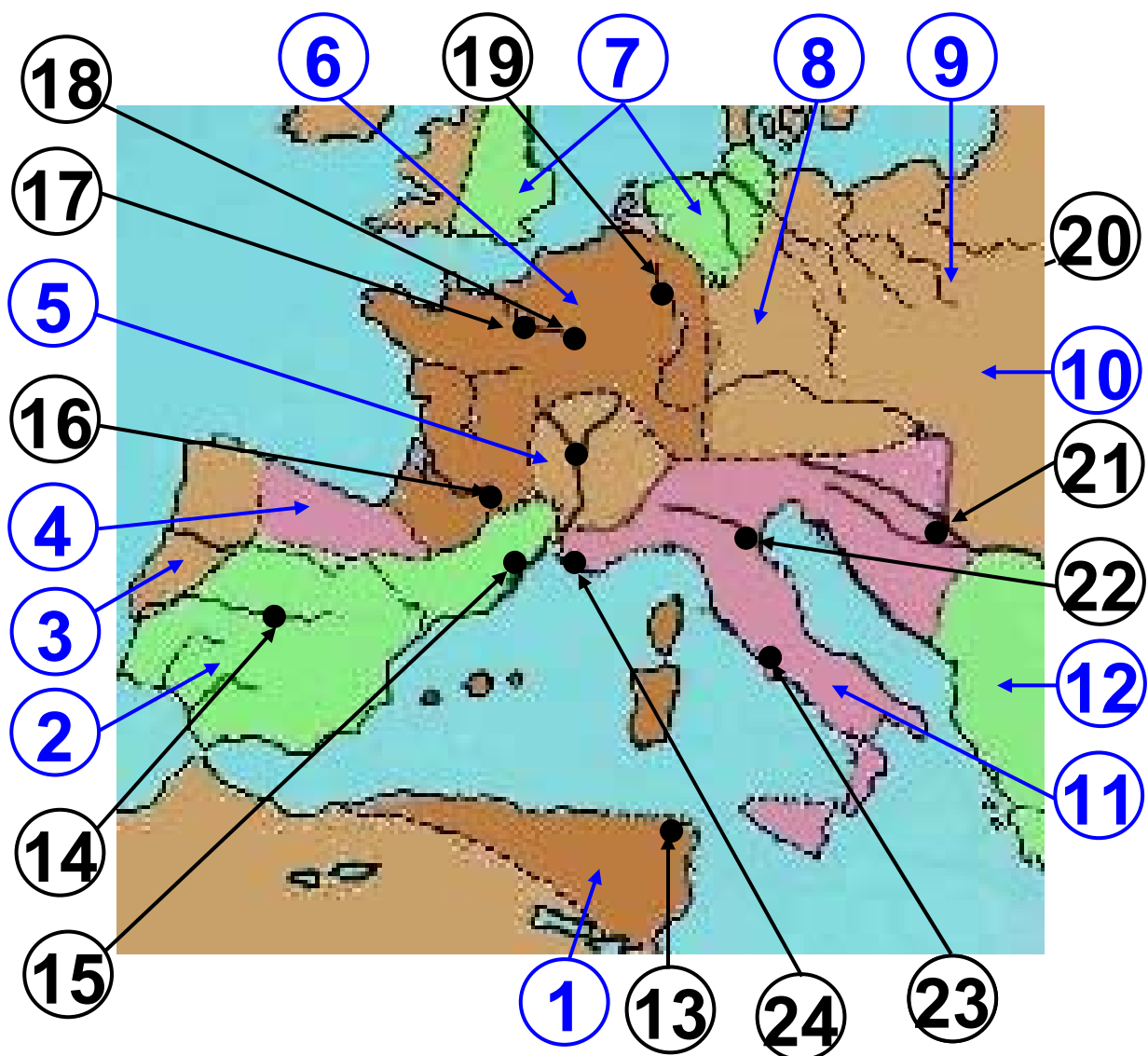
■ Η μεγάλη μετανάστευση των λαών

Κατά τον 4ο και 5ο αιώνα οι
Βάρβαροι, όπως ονομάστηκαν τα
γερμανικά φύλα και ο ασιατικός
λαός των Ούννων, εισβάλλουν στα

εδάφη του Ρωμαϊκού Κράτους. Ο όρος Βάρβαροι χρησιμοποιήθηκε αρχικά από τους Ρωμαίους, που δήλωναν με τον τρόπο αυτό ότι οι λαοί αυτοί ήταν ξένοι προς τον πολιτισμό τους, και αργότερα υιοθετήθηκε από τους νεότερους ιστορικούς. Σήμερα, το ιστορικό αυτό γεγονός έχει καθιερωθεί να ονομάζεται μεγάλη μετανάστευση των λαών.

Ενώ οι Ούννοι τελικά απωθούνται και διασκορπίζονται, τα γερμανικά φύλα εγκαθίστανται μόνιμα στην Ευρώπη και οργανώνονται σε βασίλεια. Τα σημαντικότερα από αυτά είναι το Οστρογοτθικό, το Βησιγοτθικό και το Φραγκικό.

Τα γερμανικά ή βαρβαρικά βασίλεια ή κράτη και η εξέλιξή τους (στην επόμενη σελίδα)

ΒΑΣΙΛΕΙΑ – ΚΡΑΤΟΙ

1. ΒΑΝΔΑΛΩΝ	7. ΣΑΞΩΝΕΣ
2. ΒΗΣΙΓΟΤΘΩΝ	8. ΘΟΥΡΙΓΓΙΟΙ
3. ΣΟΥΗΒΟΙ	9. ΣΛΑΒΟΙ
4. ΒΑΣΚΟΙ	10. ΛΟΜΒΑΡΔΟΙ
5. ΒΟΥΡΓΟΥ- ΝΔΟΙ	11. ΟΣΤΡΟΓΟ- ΤΘΟΙ
6. ΦΡΑΓΚΩΝ	12. ΒΥΖΑΝΤΙΝΟ

Πόλεις

13. Καρχηδόνα	19. Κολωνία
14. Τολέδο	20. Λυών
15. Ναρβόνα	21. Σίρμιο
16. Τολάσα	22. Ραβέννα
17. Παρίσι	23. Ρώμη
18. Ρέμς	24. Μασσαλία

**Τα βασίλεια
στις αρχές του
6ου αιώνα**

**Βασίλειο των
Φράγκων**

**Βασίλειο των
Βουργουνδών**

**Βασίλειο των
Οστρογόθων**

**Τα βασίλεια στα
μέσα του 8ου
αιώνα**

**Επεκτείνεται και
περιλαμβάνει τη
Γαλατία και μέρος
της Γερμανίας
Κατακτήθηκε από
τους Φράγκους
το 534**

**Κατακτήθηκε από
τους Βυζαντινούς
από το 535 έως
το 554**

**Βασίλειο των
Βανδάλων**

**Κατακτήθηκε από
τους Βυζαντινούς
το 534**

**Βασίλειο των
Βησιγόθων**

**Κατακτήθηκε από
τους Άραβες
το 711**

**Βασίλεια των
Σαξόνων**

**Περιορίζονται
στην Αγγλία**

**Βασίλειο των
Σουήβων**

**Κατακτήθηκε από
τους Βησιγόθους
το 585**

**Βασίλειο των
Βάσκων**

**Κατακτήθηκε
σταδιακά από
τους Βησιγόθους
και τους
Φράγκους**

■ Το Οστρογοτθικό Βασίλειο

Η παρουσία του κράτους αυτού στο προσκήνιο ήταν εφήμερη και συνδέθηκε άμεσα με τον ηγέτη του, τον **Θευδέριχο Α'**. Αυτός συνεργάστηκε με τον βυζαντινό αυτοκράτορα, διατήρησε τους ρωμαϊκούς θεσμούς και προσπάθησε να αναβιώσει την αυτοκρατορική αίγλη. Μετά το θάνατό του οι ισορροπίες ανατράπηκαν και ο Ιουστινιανός κατέκτησε το Οστρογοτθικό Βασίλειο (535 – 554).

■ Το Βησιγοτθικό Βασίλειο

Οι Βησιγότθοι, αφού κατέλαβαν τη Ρώμη το 410 με επικεφαλής τον Αλάρικο, μετακινήθηκαν στη Νότια Γαλατία και αργότερα στην Ισπανία, όπου ανέπτυξαν αξιόλογο πολιτισμό. Το βασίλειο αυτό, εξασθενημένο

από εσωτερικές έριδες, υπέκυψε τελικά στους Μουσουλμάνους του Μαρόκου το 711.

■ Το Φραγκικό Βασίλειο

● Από τους Μεροβίγγειους στους Καρολίδες

Ο Χλωδοβίκος (481-511), γενάρχης της δυναστείας των Μεροβίγγειων, κατόρθωσε να επεκτείνει το κράτος του από το Ρήνο μέχρι τα Πυρηναία με τη στήριξη της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας. Μετά την αποδοχή του χριστιανισμού από τον Χλωδοβίκο και τη βάπτισή του, η ενσωμάτωση των Βαρβάρων στο χριστιανικό κόσμο έλαβε πλέον και επίσημο χαρακτήρα.

Οι αντιθέσεις μεταξύ των διαδόχων του Χλωδοβίκου οδήγησαν το Φραγκικό Βασίλειο σε διάσπαση.

Βαθμιαία, η κεντρική εξουσία αποδυναμώθηκε προς όφελος της αριστοκρατίας και της Εκκλησίας με αποτέλεσμα οι μαγιορδόμοι, δηλ. οι επικεφαλής αξιωματούχοι των φραγκικών ανακτόρων, να αποκτούν ολοένα και μεγαλύτερη δύναμη. Ένας από αυτούς, ο Κάρολος Μαρτέλος, αναδείχθηκε σε μεγάλο ηγέτη, όταν αναχαίτισε την προέλαση των Αράβων προς την Ευρώπη στο Πουατιέ το 732. Ο γιος του Πιπίνος ο Βραχύς, αφού ανέτρεψε τον τελευταίο μεροβίγγειο βασιλιά, πήρε τη θέση του το 751 και ίδρυσε τη δυναστεία των Καρολιδών. Τρία χρόνια αργότερα στέφθηκε ελέω θεού βασιλέας* από τον πάπα, στον οποίο σε ανταπόδοση χάρισε το δουκάτο της Ραβέννας και άλλα ιταλικά εδάφη. Έτσι ιδρύθηκε το παπικό κράτος.

Η βάπτισμα του Χλωδοβίκου Α' (περ. 496). Μικρογραφία σε χειρόγραφο. Βρυξέλλες, Βασιλική Βιβλιοθήκη.

- Η βάπτισμα του Χλωδοβίκου εξυπηρετούσε κάποια σκοπιμότητα;

- Θεσμοί, οικονομία και κοινωνία

Οι γερμανοί ηγεμόνες αντικατέστησαν τη ρωμαϊκή έννοια του κράτους με την κληρονομική αρχή, δηλαδή η εξουσία τους δεν έκανε καμιά διάκριση ανάμεσα στο κράτος, τους κατοίκους και τα

αγαθά τους. Ο,τιδήποτε υπήρχε στην επικράτειά τους ανήκε σ' αυτούς και γι' αυτό μετά το θάνατό τους το βασίλειο μοιραζόταν ανάμεσα στα παιδιά τους.

Για να οργανώσουν τη διοίκησή τους αξιοποίησαν την παλιά επαρχιακή αριστοκρατία, η οποία συγχωνεύτηκε βαθμιαία με την αντίστοιχη γερμανική, δημιουργώντας έτσι μια νέα τάξη ευγενών αξιωματούχων. Αντίθετα, στο επίπεδο του δικαίου η ρωμαϊκή νομική παράδοση περιορίστηκε, με αποτέλεσμα να κυριαρχήσουν τα γερμανικά ήθη και τα έθιμα.

Η εγκατάσταση των γερμανικών φύλων όξυνε περισσότερο μερικά χαρακτηριστικά της κοινωνικής και οικονομικής κρίσης η οποία ήδη υπήρχε, αναδιοργάνωσε όμως τις καλλιέργειες και αναζωογόνησε την

ύπαιθρο. Το εμπόριο, ιδίως αυτό των μεγάλων αποστάσεων, συρρικνώθηκε κατά τον 6ο και 7ο αιώνα εξαιτίας των πολλών πολεμικών συγκρούσεων, του πολιτικού κατακερματισμού, της περιορισμένης ισχύος των κοινών νομισμάτων καθώς και της πειρατείας. Επακόλουθο ήταν και ο περιορισμός του ρόλου των πόλεων αλλά και η ενίσχυση της υπαίθρου. Τέλος, στον κοινωνικό τομέα οι συνθήκες ενίσχυσαν την τάση των πλέον αδύναμων ατόμων να συσπειρώνονται υπό την προστασία ενός ισχυρού, λαϊκού ή εκκλησιαστικού άνδρα.

Οι Γερμανοί εισβάλλουν στη *Γαλατία*

**Δείτε πόσο ξαφνικά ο θάνατος
βάρυνε πάνω σ' ολόκληρο τον**

κόσμο [...]. Ούτε το τραχύ έδαφος με τα πυκνά δάση και τα ψηλά βουνά, ούτε το ρεύμα των ποταμών με τις δίνες, ούτε η προστασία που παρέχουν στην τοποθεσία τα κάστρα, και στις πόλεις τα τείχη, ούτε το εμπόδιο που σχηματίζει η θάλασσα, ούτε η θλιμμένη μοναξιά των ερήμων, ούτε τα φαράγγια, ούτε καν τα σπήλαια, στα οποία δεσπόζουν σκοτεινοί βράχοι, δεν μπόρεσαν να ξεφύγουν από τα χέρια των βαρβάρων [...]. Στις κωμοπόλεις, στα γαιοκτήματα, στην ύπαιθρο, στα σταυροδρόμια, [...] υπάρχει θάνατος, οδύνη, καταστροφή, πυρκαγιά, πένθος. Μια μονάχα πυρά μετέτρεψε σε καπνό ολόκληρη τη Γαλατία.

Από την αφήγηση του Ορέντιο, επισκόπου του Άουχ, για τη

**Γαλατία μετά την εισβολή των
Γερμανών του 417, στο: Ζακ Λε
Γκοφ, Ο Πολιτισμός της Μεσαιω-
νικής Δύσης, εκδ. Βάνιας,
Αθήνα 1993, σ. 33.**

**■ Διακρίνετε κάποια υπερβολή
από το συντάκτη της πηγής
αυτής; Πού οφείλεται αυτή;**

• Ο ρόλος της Εκκλησίας

**Η προσπάθεια εκχριστιανισμού
των γερμανικών φύλων από την
Εκκλησία συναντούσε αρκετές
δυσκολίες. Οι λαϊκές δοξασίες και ο
παγανισμός* της υπαίθρου εξακο-
λουθούσαν να είναι ισχυρά και
ανθεκτικά φαινόμενα στους
πληθυσμούς.**

**Στη διάρκεια των μεταβολών
που χαρακτήριζαν την περίοδο των
μεγάλων μεταναστεύσεων**

η οργανωμένη διοίκηση της Εκκλησίας υποκαθιστούσε τον αποδιορθωμένο κρατικό μηχανισμό. Κεφαλή της πόλης ήταν ο επίσκοπος που φρόντιζε για τη διατροφή, την περίθαλψη και τη μόρφωση του πληθυσμού καθώς και για την απόδοση της δικαιοσύνης. Όταν εδραιώθηκαν τα γερμανικά βασίλεια, η βασιλική εξουσία και η αριστοκρατία έλεγχαν το διορισμό των επισκόπων. Ο ρόλος τους όμως, εξακολουθούσε να παραμένει σημαντικός.

- Η πολιτιστική παράδοση

Όλες οι περιοχές δεν υπέστησαν εξίσου έντονα και εξίσου μακροχρόνια τις συνέπειες των γερμανικών μεταναστεύσεων.

Το Μαυσωλείο του βασιλιά Θεοδέριχου στη Ραβέννα (μετά το 526). Πρόκειται για διώροφο κτίσμα που σκεπάζεται από μονόλιθη λαξευτή πέτρα βάρους 170 τόνων διακοσμημένο με λαβές και γεωμετρική ταινία.

- **Το μνημείο αυτό συνδυάζει ρωμαϊκά και γερμανικά αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά. Μπορείτε να τα επισημάνετε;**

Στην Ιταλία, όπου οι επαφές με την Ανατολή διατηρήθηκαν και όπου ο χριστιανισμός είχε δεχθεί την επίδραση της ελληνικής κληρονομιάς, κοσμικοί λόγιοι ανέλαβαν να διασώσουν τα κλασικά γράμματα. Κατά τον 5ο και 6ο αιώνα οι βησιγοθικές πόλεις, η Τουλούζη, το Τολέδο και η Σεβίλλη, υπήρξαν κέντρα διάσωσης και ανανέωσης της αρχαίας πολιτιστικής παράδοσης.

Στη Γαλατία, επίσης, ο κλασικός πολιτισμός επιβίωσε και μετά τις εισβολές. Από τον 7ο, όμως, αιώνα οι κλασικές σπουδές άρχισαν να υποχωρούν λόγω των συνεχών πολέμων και της νέας αριστοκρατίας, που είχε κυρίως πρακτικές αναζητήσεις.

Τη σκυτάλη της ρωμαϊκής παράδοσης έλαβε τότε η Αγγλία και η

Ιρλανδία. Ειδικότερα, στα μοναστήρια της Ιρλανδίας, όπου ο μοναχικός βίος γνώρισε σημαντική ανάπτυξη ήδη από τον 5ο αιώνα, ιδρύθηκαν σχολές με σπουδές όχι μόνο χριστιανικές αλλά και ελληνορωμαϊκές. Μάλιστα, κατά την περίοδο από τον 7ο μέχρι το 10ο αιώνα η χώρα αυτή αποτέλεσε το μοναδικό σημαντικό κέντρο ελληνικών σπουδών στη Βόρεια Ευρώπη. Γενικά, ο μοναχισμός κατά τον 6ο και 7ο αιώνα γνώρισε σημαντική άνθηση. Οι μονές συντηρούσαν παράλληλα με το χριστιανικό πνεύμα και τη ρωμαϊκή πολιτιστική παράδοση.

Η επιβίωση της ρωμαϊκής παράδοσης είναι φανερή και στον τομέα της τέχνης, δέχεται όμως όλο και περισσότερο την επίδραση των νέων λαών και των τοπικών

χαρακτηριστικών. Οι γερμανικοί πληθυσμοί έφεραν μαζί τους καινούργιες τεχνικές, που αφορούσαν όμως περισσότερο τη μικροτεχνία: κοσμήματα και αντικείμενα χρυσοχοΐας, όπου κυριαρχούσαν τα γεωμετρικά σχέδια και οι αναπαραστάσεις ζώων. Στην αρχιτεκτονική επικράτησαν τα ρωμαϊκά χαρακτηριστικά, όπως είναι ο θόλος και η αψίδα, με γερμανικές όμως επιδράσεις που εκδηλώνονται με τον όγκο και τα έντονα ανάγλυφα διακοσμητικά στοιχεία. Οι Εκκλησίες κτίζονταν κατά το πρότυπο των αρχαίων βασιλικών με την πρόσοψη περιστοιχισμένη από κωδωνοστάσια, γνώρισμα και αυτό της γερμανικής επίδρασης.

Σελίδα από Ευαγγέλιο (περ.698) της
μονής Λίντισφαρν στη βόρεια
Αγγλία. Λονδίνο,
Βρετανική Βιβλιοθήκη.

- Τα χαρακτηριστικά αυτής της παράστασης είναι ρωμαϊκά ή γερμανικά;

Ερωτήσεις

1. Να συζητήσεις με τους συμμαθητές σου τις συνέπειες που είχε η εγκατάσταση των γερμανικών φύλων στον πολιτισμό της Ευρώπης.

2. Ο Καρλομάγνος και η εποχή του

Όροι – κλειδιά της ενότητας

Καρλομάγνος – αυτοκράτορας,
οργάνωση της αυτοκρατορίας,
συνθήκη του Βερντέν, Σαρακηνοί –
Μαγυάροι–Βίκιγκς Καρολίδεια
Αναγέννηση

■ Η αυτοκρατορία

Ο Καρλομάγνος (768-814), διάδοχος του Πιπίνου του Βραχύ, με συνεχείς πολέμους κατόρθωσε να επεκτείνει το Φραγκικό Βασίλειο και να δημιουργήσει ένα πανίσχυρο χριστιανικό κράτος. Την ημέρα των Χριστουγέννων του έτους 800 στέφθηκε στη Ρώμη από τον πάπα αυτοκράτορας του Ρωμαϊκού Κράτους. Το γεγονός αυτό υπήρξε

αφετηρία διαμάχης μεταξύ της Δύσης και της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, γιατί οι Βυζαντινοί θεωρούσαν τον αυτοκράτορά τους ως τον μοναδικό κληρονόμο και συνεχιστή της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας.

Η στέψη του Καρλομάγνου

Την ημέρα των Χριστουγέννων, ο πάπας με τα ίδια του τα χέρια, έστεψε τον Καρλομάγνο με ένα πολύτιμο στέμμα. Τότε οι πιστοί Ρωμαίοι, βλέποντας πόσο είχε βοηθήσει και αγαπήσει την Αγία Ρωμαϊκή Εκκλησία, φώναζαν με όλη τη δύναμή τους και με μια φωνή: Στον Κάρολο, τον ευσεβέστατο Αύγουστο, που στέφθηκε από το Θεό, μεγάλο και ειρηνοποιό αυτοκράτορα, ζωή και νίκη. Επανέλαβαν τρεις φορές αυτήν την

επευφημία. Αμέσως μετά, ο παναγιότατος πάπας άλειψε με άγιο λάδι τον βασιλέα Κάρολο, τον εξοχότατο γιο του.

Abbe L. Duchesne, Liber Pontificalis, E. de Borgard, XCVIII. Leo III, 7, 376.

Ο Καρλομάγνος όρισε ως έδρα του την Αιξ— Λα-Σαπέλ (Ακυίσγρανο, σημερινό Άαχεν), που αναδείχθηκε σε διοικητικό και πολιτιστικό κέντρο της αυτοκρατορίας. Για να ασκεί τον έλεγχο ενός τόσο εκτεταμένου κράτους οργάνωσε τους πολιτικούς και διοικητικούς θεσμούς του βασιλείου, αξιοποιώντας τη ρωμαϊκή παράδοση αλλά και τα γερμανικά έθιμα. Παράλληλα, η αποκατάσταση της τάξης και η οργάνωση του κράτους

δημιούργησαν τις προϋποθέσεις για οικονομική ανάκαμψη με την αύξηση της αγροτικής παραγωγής και την αναθέρμανση του εμπορίου. Μετά το θάνατο του Καρλομάγνου η ενότητα του Φραγκικού Κράτους άρχισε να κλονίζεται και οι διάδοχοί του διένειμαν μεταξύ τους την αυτοκρατορική κληρονομιά με τη Συνθήκη του Βερντέν (843). Συγκεκριμένα, η αυτοκρατορία διαιρέθηκε σε τρία τμήματα που αντιστοιχούσαν περίπου στη σημερινή Γερμανία, στη σημερινή Γαλλία και στα εδάφη που περιλαμβάνουν το σημερινό Βέλγιο, την Ελβετία και την κεντρική Ιταλία. ως τη Ρώμη. Η συνθήκη αυτή, που χώρισε την Ευρώπη για πρώτη φορά γλωσσικά, αποτέλεσε την απαρχή της δημιουργίας της νεότερης Ευρώπης.

Νόμισμα του Καρλομάγνου (περ.812). Φέρει την επιγραφή στα λατινικά: Κάρολος, Αυτοκράτορας Αύγουστος. Παρίσι, Εθνική Βιβλιοθήκη.

Την ίδια εποχή, που οι κληρονόμοι του Καρλομάγνου συγκρούονται μεταξύ τους για την κληρονομιά, η Ευρώπη δέχεται νέες εισβολές. Από το νότο οι Σαρακηνοί (μουσουλμάνοι της Αφρικής και της Ισπανίας) επιτίθενται στα παράλια της Μεσογείου και από τα ανατολικά οι Μαγυάροι (Ούγγροι) εξαπολύουν επιδρομές σε μεγάλο τμήματα της δυτικής Ευρώπης. Τέλος, από τις Σκανδιναβικές Χώρες φτάνουν οι Νορμανδοί ή Βίκινγκς που αναστατώνουν την Ευρώπη με αιφνίδιες επιδρομές και εγκαθίστανται στα εδάφη της.

Η οργάνωση της αυτοκρατορίας του Καρλομάγνου

ΚΑΡΛΟΜΑΓΝΟΣ

Διοικεί το στρατό
Εκδίδει τους νόμους
Διορίζει τους κόμητες

αυτοκρατορικοί απεσταλμένοι

που επέβλεπαν την τήρηση των νόμων

έσοδα

ΚΟΜΗΤΕΣ

Διοικούν τις κομητείες
Αποδίδουν δικαιοσύνη
Εισπράττουν τους φόρους
Εφαρμόζουν τους νόμους

υποτελείς

ΠΟΛΕΜΙΣΤΕΣ

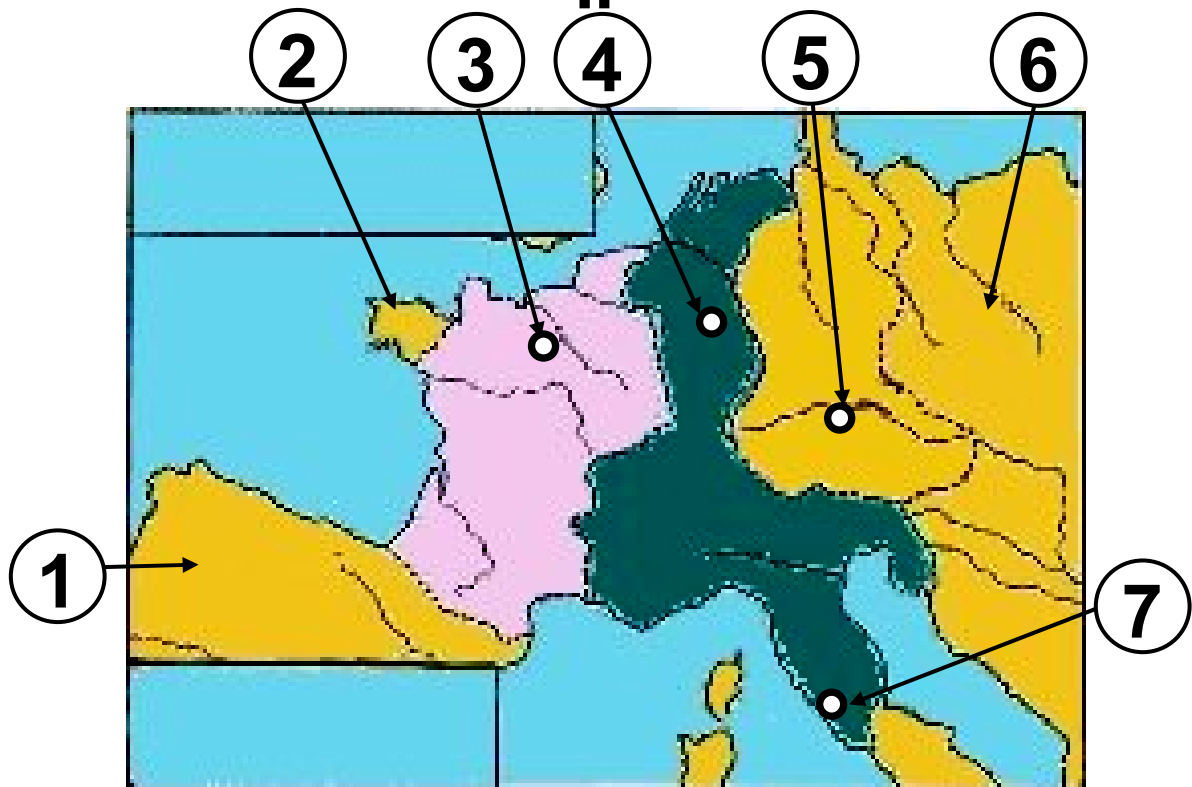
**ΕΛΕΥΘΕΡΟΙ
(χωρικοί)**

Βοηθούνται από
τους επισκόπους
Τους παραχωρείται
μια περιοχή για να
έχουν τα αναγκαία
για τον πολεμικό
εξοπλισμό τους

■ Η Καρολίδεια Αναγέννηση

Η βασιλεία του Καρλομάγνου και των διαδόχων του συνδέεται με μια σημαντική άνθηση των γραμμάτων και των τεχνών, που ονομάζεται **Καρολίδεια Αναγέννηση**. Η οργάνωση του κράτους απαιτούσε την ύπαρξη ικανών στελεχών που θα πλαισίωναν το διοικητικό μηχανισμό, δηλ. γραφέων, αντιγραφέων και δασκάλων. Φορείς αυτής της

δραστηριότητας ήταν οι κληρικοί, γεγονός που εξηγεί τις εκκλησιαστικές μεταρρυθμίσεις του Καρλομάγνου καθώς και τις προσπάθειες για βελτίωση του μορφωτικού επιπέδου του κλήρου.

Η ΔΙΑΙΡΕΣΗ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΤΟΥ ΚΑΡΛΟΜΑΓΝΟΥ (ΣΥΝΘΗΚΗ ΒΕΡΝΤΕΝ 843)

	Κράτος Καρόλου
	Κράτος Λοθάριου
	Κράτος Λουδοβίκου

ΠΟΛΕΙΣ – ΚΡΑΤΟΙ

1. ΙΣΠΑΝΙΑ	5. Ρέγκενσμπουργκ
2. ΒΡΕΤΑΝΙΑ	6. ΣΛΑΒΟΙ
3. Παρίσι	7. Ρώμη
4. Άαχεν	

■ Αντλώντας πληροφορίες από το μάθημα της Γεωγραφίας και από τις μέχρι τώρα γνώσεις σας να απαντήσετε στο ερώτημα: Ποιο από τα τρία κράτη μειονεκτούσε έναντι των άλλων και γιατί;

Δράκοντες (Drakkar, δηλ. πλοία των Νορμανδών ή Βίκιγκς. Σχέδιο σε τάπητα (11ος αι.). Μπαγιέ, Κέντρο Γουλιέλμου του Κατακτητή.

Μην παραμελείτε τα γράμματα

Γιατί είναι ωφέλιμο οι επισκοπές και τα μοναστήρια, τα οποία ανήκουν, με τη θέληση του Χριστού, στην επικράτειά μας [...] να έδειχναν επίσης ενδιαφέρον για την καλλιέργεια των γραμμάτων [...]. Ακόμα και στα πρόσφατα χρόνια, σε γράμματα που μας έγραψαν από διάφορα μοναστήρια να μας πληροφορήσουν ότι οι αδελφοί που έμειναν σ' αυτά προσεύχονταν για λογαριασμό μας, διαπιστώσαμε ότι σε πολλά απ' αυτά τα γράμματα υπήρχαν σωστές σκέψεις, αλλά αδέξια διατυπωμένες [...] από έλλειψη μόρφωσης [...] Γι' αυτό σας συνιστούμε να μην παραμελείτε την καλλιέργεια των γραμμάτων. Γι' αυτή τη δουλειά πρέπει να διαλέξετε ανθρώπους, που να έχουν και

τη θέληση και την ικανότητα να μάθουν και να διδάξουν και τους άλλους. Και αυτό πρέπει να γίνει με το ζήλο με τον οποίο σας το ζητούμε.

**Από την επιστολή του
Καρλομάγνου προς τον αβά
Μπώγκουλφ, στο: Μάρτζορι
Ρόουλιν, Η καθημερινή ζωή στο
Μεσαίωνα, εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα
1992, σ. 26-27.**

Για το σκοπό αυτό προσκλήθηκαν διάσημοι λόγιοι και δάσκαλοι από την Ιρλανδία και την Αγγλία στο αυτοκρατορικό ανάκτορο της Αιξ – λα – Σαπέλ, που αναδείχθηκε σε πραγματικό πολιτιστικό κέντρο.

Στη νεοσύστατη Ανακτορική Ακαδημία και στα μοναστήρια δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στην αντιγραφή βιβλίων και καθιερώθηκε μια γραφή με ευανάγνωστα πεζά

γράμματα, που ονομάστηκε καρολίδεια γραφή. Ο αυτοκράτορας αποβλέποντας σε μια γενικότερη πνευματική ανανέωση, διέταξε να λειτουργούν σχολεία σε κάθε επισκοπή και μοναστήρι. Στα σχολεία αυτά διδάσκονταν εκτός από γραφή και ανάγνωση, γραμματική, ρητορική, αριθμητική και άλλα μαθήματα.

Μεγάλη ανάπτυξη γνώρισαν και οι τέχνες με σαφείς βυζαντινές επιδράσεις. Η αρχιτεκτονική, η γλυπτική, η ζωγραφική, η μικροτεχνία και η μικρογραφία χειρογράφων αυτής της περιόδου μας άφησαν εξαιρετικά αντιπροσωπευτικά έργα.

Τα σπάνια βιβλία

Εγώ ο Υμέτερος Φλάκκος (ψευδώνυμο του Αλκουίνου, καθηγητή

της επισκοπικής σχολής της
Υόρκης (Αγγλία), τον οποίο ο
Καρλομάγνος διόρισε διευθυντή
της Ανακτορικής Ακαδημίας, και
αβά της μονής του Αγίου Μαρτίνου
της Τουρ), λαμβάνοντας θάρρος
από τη δική σας παραίνεση, επι-
θυμώ να προσφέρω στους τροφί-
μους του Αγίου Μαρτίνου το νέκταρ
των Ιερών Γραφών. Λαχταρώ να
μεθύσω και άλλους με το παλιό
κρασί της αρχαίας μάθησης, να
αρχίσω να τρέφω και άλλους με
τους καρπούς τα γραμματικής
λεπταισθησίας, να τους φωτίσω με
την τάξη των ουρανίων σωμάτων
[...]. Δυστυχώς όμως δεν έχω
ορισμένα σπάνια βιβλία της
σχολαστικής μάθησης, τα οποία
ωστόσο διέθετα στην πατρίδα μου
χάρη στον εξαιρετικό και διάπυρο

ζήλο του διδασκάλου μου, καθώς και στη δική μου μέριμνα [...]. Αναφέρω όλα αυτά στην Εκλαμπρότητά σας [...] ώστε να μεταβούν εκεί σπουδαστές μας και να διαλέξουν τα χρειώδη και να φέρουν στη Γαλλία τους ανθούς της γνώσης της Βρετανίας [...].

D. Whiteloc, English Historical Documents, τ. 1, Oxford University Press, 1955, σ. 786.

- Ποια μαθήματα αναφέρεται ότι διδάσκονται οι σπουδαστές στο αβαείο του Αγίου Μαρτίνου;
- Σε ποια συμπεράσματα μπορούμε να καταλήξουμε για την καλλιέργεια των γραμμάτων στην Αγγλία την εποχή αυτή;

Ερωτήσεις

1. Σύμφωνα με ένα σύγχρονο ιστορικό, τον Λε Γκοφ, *Η Καρολί-δεια Αυτοκρατορία απέτυχε, αλλά άφησε μια πολύ σημαντική κληρονομιά στην Ευρώπη. Να συζητήσεις με τους συμμαθητές σου την άποψη αυτή.*

3. Η φεουδαρχία στη Δυτική Ευρώπη

Όροι – κλειδιά της ενότητας

Φέουδο, φεουδαρχία, φεουδάρχης, φεουδαρχικό σύστημα, άρχοντες, υποτελείς, τελετή περιβολής, φεουδαρχικό συμβόλαιο, χωρικοί, ελεύθεροι γεωργοί, πάροικοι, δούλοι

Μου λείπουν τα απαραίτητα

Όπως είναι γνωστό σε όλους, επειδή μου λείπουν τα απαραίτητα χρήματα για τη διατροφή και την ενδυμασία μου, ζήτησα τον οίκτο σας, και η καλοσύνη σας μου επέτρεψε να μπω κάτω από την εξουσία και προστασία σας [...]. Σε αμοιβή αναλάβετε τη διατροφή και την ενδυμασία μου. Ενώ εγώ ανέλαβα να σας υπηρετώ και να

σας τιμώ με όλες μου τις δυνάμεις. Για όλη μου τη ζωή είμαι δεμένος με την υποχρέωση να σας υπηρετώ και να σας σέβομαι, όπως ταιριάζει σε ελεύθερο άνθρωπο, και σ' όλη τη διάρκεια της ζωής μου δεν έχω δικαίωμα να αποσπασθώ από την εξουσία σας [...].

Απόσπασμα από γραπτή συμφωνία του 8ου αιώνα μεταξύ ενός πτωχού ανθρώπου και ενός γαιοκτήμονα, στο: Μάρτζορι Ρόουλιν, Η καθημερινή ζωή στο Μεσαίωνα, εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα 1992, σ. 34.

■ Για ποιο λόγο το συγκεκριμένο άτομο ζητά την προστασία του γαιοκτήμονα; Ποια βασική ιδιότητα έπρεπε να έχει ένα άτομο για να τεθεί κάτω από προστασία;

■ Συνθήκες διαμόρφωσης της φεουδαρχίας

Κατά το Μεσαίωνα η οικονομία ήταν αγροτική, δηλ. στηριζόταν στη γεωργική παραγωγή. Επομένως, όσο περισσότερη γη κατείχε κάποιος, τόσο πιο πλούσιος και ισχυρός ήταν.

Η ανασφάλεια που κυριαρχούσε στην Ευρώπη μετά τις βαρβαρικές επιδρομές και την κατάλυση του ρωμαϊκού κράτους συντέλεσε, ώστε πολλοί ελεύθεροι άνθρωποι που δεν είχαν τα αναγκαία για την επιβίωσή τους να επιζητούν την προστασία των αρχόντων, δηλ. των ισχυρών γαιοκτημόνων. Οι τελευταίοι ζητούσαν ως αντάλλαγμα από τους πρώτους διάφορες υπηρεσίες και την αφοσίωσή τους.

Παρόμοια πρακτική ακολούθησαν και οι μικροϊδιοκτήτες, οι

οποίοι παραχωρούσαν τη γη τους στον άρχοντα, διατηρώντας όμως το δικαίωμα να την καλλιεργούν καταβάλλοντάς του και ορισμένα τέλη. Ο άρχοντας με τη σειρά του εξασφάλιζε την παραγωγή τους από σκόπιμη καταστροφή, αρπαγή ή λεηλασία.

Εξάλλου, ο βασιλιάς και άλλοι ισχυροί άνδρες, κάτοχοι μεγάλων εκτάσεων γης, είχαν αποκτήσει τη συνήθεια να συγκεντρώνουν γύρω τους ομάδες πιστών και ελεύθερων ανθρώπων, δηλ. υποτελών, τους οποίους αντάμειβαν για τις υπηρεσίες τους με παραχωρήσεις γης και προνόμια.

Τις παραπάνω τάσεις ενίσχυε η εξασθένηση και ο κατακερματισμός της κρατικής εξουσίας κατά τον 8ο αιώνα, ιδιαίτερα μετά την κατάρρευση των Μεροβιγγείων.

Ο μαγικός χαρακτήρας της περιβολής (αρχές 14ου αι). Χαϊδελβέργη, Πανεπιστημιακή Βιβλιοθήκη.

- Να επισημάνετε και να εξηγήσετε τους συμβολισμούς.

- Τα χαρακτηριστικά της φεουδαρχίας

Οι συνθήκες αυτές διαμόρφωσαν βαθμιαία μια νέα κοινωνική πραγματικότητα, τη **φεουδαρχική κοινωνία**.

Οι διάφορες κοινωνικές ομάδες (ελεύθερων ανθρώπων) συνδέθηκαν μεταξύ τους με δεσμούς αλυσιδωτής εξάρτησης. Οι ιεραρχικά ανώτεροι άρχοντες παραχωρούσαν σε άλλους ευνοούμενους υποτελείς (βασάλους) γαίες, δηλ. εκτάσεις γης (φέουδα) και απαιτούσαν ως αντάλλαγμα πίστη, υποταγή και παροχή ορισμένων υπηρεσιών. Οι άρχοντες με τη σειρά τους είχαν την υποχρέωση να παρέχουν στους υποτελείς προστασία και κάθε είδους βοήθεια. Από τη λέξη φέουδο το κοινωνικό σύστημα ονομάστηκε φεουδαρχία και οι άρχοντες αποκλήθηκαν φεουδάρχες.

Η σχέση αυτή μεταξύ άρχοντα και υποτελούς πήρε βαθμηδόν επίσημο χαρακτήρα και οδήγησε στη διαμόρφωση μιας ειδικής τελετής, της τελετής της περιβολής. Μετά

από αυτή άρχιζε να ισχύει το φεουδαρχικό συμβόλαιο που συνέδεε τον υποτελή με τον κύριό του και καθόριζε τις αμοιβαίες υποχρεώσεις τους. Το συμβόλαιο αυτό, με το οποίο ο υποτελής εκτός από το δικαίωμα οικονομικής εκμετάλλευσης του φέουδου αποκτούσε και δημόσια εξουσία πάνω σ' αυτό, έπαυε να ισχύει στην περίπτωση που ο ένας από τους δύο πέθαινε ή δεν εκπλήρωνε τις υποχρεώσεις του.

Το φεουδαρχικό συμβόλαιο

**Ο Υποτελής
οφείλει στον
Κύριο του**

- Πίστη
- Υποταγή
- Στρατιωτική βοήθεια

**Ο Κύριος οφείλει
στον Υποτελή του**

- Προστασία
- Δικαστική βοήθεια
- Διατήρηση της ακεραιότητας

- Οικονομική βοήθεια του κτήματος που του
- Συμβουλές παραχώρησε

Η τελετή της περιβολής

Στα μέσα Απριλίου, μία Πέμπτη (του έτους 1127) δόθηκε όρκος υποταγής στον κόμη της Φλάνδρας, ως έκφραση σεβασμού και πίστης, με την τάξη που θα ιστορήσουμε στη συνέχεια. Πρώτα έκαναν όρκο έτσι: ο κόμης ρωτούσε τον μέλλοντα υποτελή αν θέλει ανεπιφύλακτα να γίνει ακόλουθός του και εκείνος απαντούσε «θέλω». Ύστερα αδελφώνονταν μ' έναν ασπασμό, ενώ ο υποτελής είχε βάλει τα χέρια το στα χέρια του κόμη. Σ' ένα δεύτερο στάδιο ο υποτελής έταζε αφοσίωση στον τελετάρχη του κόμη μ' αυτά τα λόγια: «Ορκίζομαι στην πίστη μου ότι από αυτή τη

στιγμή θα είμαι πιστός στον κόμη Γουλιέλμο και θα κρατήσω τον όρκο μου σε κάθε περίπτωση, με καλή πίστη και χωρίς δόλο». Σ' ένα τρίτο στάδιο ο υποτελής ορκιζόταν το ίδιο στα ιερά λείψανα των αγίων. Μετά το πέρας αυτό της τελετής ο κόμης με τη ράβδο, που κρατούσε στα χέρια του, έκανε τη βεβαίωση της περιβολής του αξιώματος σε όλους εκείνους που έταξαν σ' αυτόν πίστη και σεβασμό και πήραν όρκο, με τον τρόπο του ιστορήσαμε.

**Απόσπασμα από το έργο του
χρονογράφου Galbert de Bruges,
Ιστορία του φόνου του Καρόλου
του Καλού, κόμη της Φλάνδρας,
στο: R. Boutriche, Seigneurie et
feodalite Aubier ,1959**

**Η φεουδαρχική κοινωνία ανα-
γνώριζε τρεις τάξεις: τους ανθρώ-
πους της προσευχής (κληρικούς
και μοναχούς), τους ανθρώπους
του πολέμου (άρχοντες) και τους
ανθρώπους της εργασίας. Στην
ουσία, αυτές αντιστοιχούσαν σε
δύο, στους προνομιούχους φεου-
δάρχες και στους χωρικούς, αφού
οι άνθρωποι της Εκκλησίας ανήκαν
στους πρώτους. Στην κορυφή της
κοινωνικής ιεραρχίας βρισκόταν ο
βασιλιάς και ακολουθούσαν οι άμε-
σοι υποτελείς από τους οποίους
εξαρτιόνταν οι κατώτεροι υποτε-
λείς. Στην τάξη των αρχόντων ή
ευγενών ανήκαν και οι έφιπποι
μαχητές, που ονομάζονταν
ιππότες, και οι οποίοι συγκροτού-
σαν μια κλειστή φεουδαρχική
ομάδα. Τέλος, φέουδα μπορούσαν**

να κατέχουν και εκκλησιαστικοί άρχοντες.

Στη βάση της κοινωνικής πυραμίδας βρίσκονταν οι χωρικοί, δηλ. οι ελεύθεροι γεωργοί που ήταν μικροϊδιοκτήτες, οι πάροικοι και οι δούλοι. Οι πάροικοι ήταν εγκατεστημένοι ως μόνιμοι καλλιεργητές σε κτήματα που δεν τους ανήκαν και απολάμβαναν μια περιορισμένη ελευθερία, που διέφερε από περιοχή σε περιοχή (δεν μπορούσαν να εγκαταλείψουν τη γη, κατέβαλλαν τέλη στο φεουδάρχη, δεν μπορούσαν να νυμφευθούν χωρίς την άδειά του). Τέλος, οι δούλοι που εξακολουθούσαν να υπάρχουν και να ανήκουν, όπως και στη Ρώμη, σε ένα κύριο, ήταν συνήθως ξένοι και αιχμάλωτοι πολέμου ή λεηλασίας. Ο αριθμός όμως περιορίστηκε μετά το 10ο αιώνα, και

το καθεστώς διαβίωσής τους βελτιώθηκε, αφού συνήθως τους εγκαθιστούσαν ως καλλιεργητές, όταν δεν τους χρησιμοποιούσαν σε ειδικά καθήκοντα, συνήθως ως εξειδικευμένους τεχνίτες.

Γενικά, όλοι οι χωρικοί υπάγονταν στον κύριο του φέουδου, αφού αυτός αντιπροσώπευε τη δημόσια εξουσία. Του κατέβαλλαν διάφορα τέλη και δικαιώματα για τα κτήματα που καλλιεργούσαν αλλά και για τη χρήση ορισμένων μέσων παραγωγής, όπως των μύλων. Επιπλέον, ήταν υπόχρεοι σε προσωπικές αγγαρείες, τις οποίες μπορούσαν να εξαγοράζουν.

Έτσι, η φεουδαρχία αναγνωρίζεται ως ένα σύστημα πολιτικής, οικονομικής και κοινωνικής οργάνωσης του μεσαιωνικού κόσμου.

Η φεουδαρχική κοινωνική πυραμίδα

Βασιλιάς

**προστασία
πίστη**

**Άμεσοι
Υποτελείς
Ανώτεροι
Άρχοντες
Ευγενείς:
δούκες,
κόμητες,
βαρώνιοι,
μαρκήσιοι**

**↑
υπηρεσία
πίστη**

**Υποτελείς
Κατώτεροι
Άρχοντες**

**Ελεύθεροι γεωργοί
Πάροικοι
Δούλοι**

Τελετή επίδοσης της πανοπλίας στον ιππότη

Πρώτα-πρώτα ο επίσκοπος ευλογεί με τον εξής τρόπο τη σημαία του ιππότη: « Ο Παντοδύναμος Θεός [...] καθαγιάζει αυτήν την πολεμική σημαία με την ουράνια ευλογία, για να είναι ισχυρή απέναντι στους εχθρούς και στους επαναστάτες, και με τη δική σου προστασία φοβερή στους εχθρούς της χριστιανοσύνης [...] Στη συνέχεια ενώνει την ασπίδα με τη σημαία και τα ραίνει με αγιασμένο νερό, καθώς τα κρατά ο ιππότης. Έπειτα ευλογεί το ξίφος με αυτόν τον τρόπο «Δέξου, Κύριε, να ευλογήσεις αυτό το ξίφος που θα συνοδεύει τον υπηρέτη σου, για να μπορεί να προστατεύει και να υπερασπίζεται την Εκκλησία,

τις χήρες και τα ορφανά και όλους, όσοι υπηρετούν το Θεό, ενάντια στη βιαιότητα των εχθρών [...].

**Από το Τελετουργικό
της Εκκλησίας του Καμπραί,
περ. 1093.**

■ Η εξέλιξη της φεουδαρχίας

Οι μεταρρυθμίσεις του Καρλομάγνου επιτάχυναν την εξέλιξη της φεουδαρχίας. Παλαιότερα ο στρατός αποτελούνταν από ελεύθερους αγρότες υπό την ηγεσία του αυτοκράτορα. Οι συνεχείς πόλεμοι, όμως, και η αύξηση του κόστους του στρατιωτικού εξοπλισμού ανάγκασαν τον αυτοκράτορα να στηριχθεί στους βασιλικούς αξιωματούχους που τους είχε παραχωρήσει γαίες και στους

άλλους ισχυρούς γαιοκτήμονες. Αυτοί συμμετείχαν στον πόλεμο με τους ανθρώπους τους παρέχοντας και τον εξοπλισμό τους.

Η φεουδαρχία επικράτησε στην Ευρώπη από τον 8ο μέχρι τον 13ο αιώνα, οπότε άρχισε να παρακμάζει. Η εξάπλωσή της, όμως, δεν έγινε σε όλη την Ευρώπη ούτε με τον ίδιο τρόπο ούτε με τον ίδιο ρυθμό.

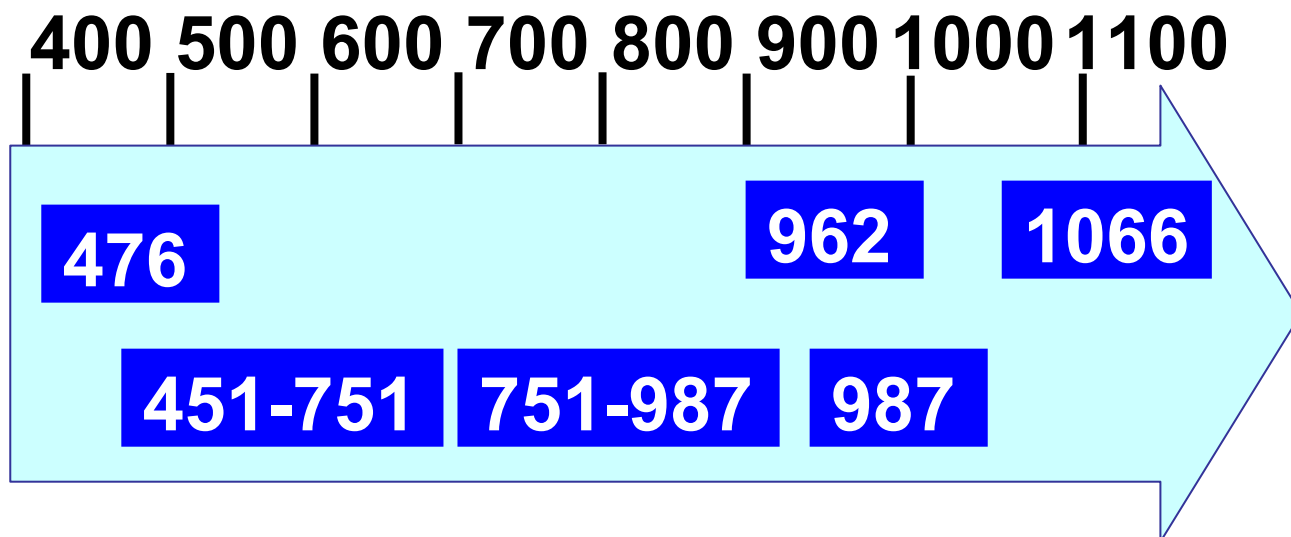
Το φεουδαρχικό σύστημα είχε ως συνέπεια τον κατακερματισμό της κρατικής εξουσίας σε μικρότερα ή μεγαλύτερα φέουδα που αποτελούσαν συχνά πραγματικές ηγεμονίες. Από τις ηγεμονίες αυτές συγκροτήθηκαν αργότερα ενιαίες επικράτειες που ως ένα βαθμό αντιστοιχούν στα σημερινά κράτη της Αγγλίας, της Γαλλίας και της Γερμανίας.

Στη Γαλλία ένας δούκας, ο Ούγος Καπέτος, υπερίσχυσε έναντι των άλλων φεουδαρχών και το 987 ανακηρύχθηκε βασιλιάς. Στη Γερμανία ο Όθων Α' με την υποστήριξη του στρατού και της Εκκλησίας, στέφθηκε στη Ρώμη το 962 από τον πάπα αυτοκράτορας των Ρωμαίων και ίδρυσε την Αγία Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία του Γερμανικού Έθνους. Αργότερα, ο Γουλιέλμος της Νορμανδίας, εκμεταλλευόμενος τις δυναστικές διαμάχες κατέλαβε το θρόνο της Αγγλίας το 1066, όπου εισήγαγε το φεουδαρχικό σύστημα. Με την κατάκτηση της Αγγλίας από τον Γουλιέλμο, τον επονομαζόμενο για το λόγο αυτό και Κατακτητή, άρχισε η διαμόρφωση της σύγχρονης Αγγλίας.

Ερωτήσεις

1. Να συντάξετε γλωσσάριο με όρους σχετικούς με την κοινωνική δομή της μεσαιωνικής Ευρώπης.
2. Να συγκρίνετε την κοινωνική δομή του Βυζαντίου και της δυτικής Ευρώπης την περίοδο αυτή (8ο -10ο αι.).
3. Να επισημάνετε ομοιότητες και διαφορές του συστήματος της Δυτικής Φεουδαρχίας με το βυζαντινό θεσμό της Πρόνοιας.
4. Χωριστείτε σε τρεις ομάδες: Η πρώτη και η δεύτερη να αναπαραστήσουν θεατρικά την τελετή της περιβολής και μια σύγχρονη τελετή (π.χ. ορκωμοσία πτυχιούχων, αποφοίτηση από πανεπιστήμιο) αντίστοιχα. Η τρίτη να δραματοποιήσει μια ημέρα από τη ζωή των χωρικών (ελεύθερου γεωργού,

πάροικου και δούλου) που
απαριθμούν τα προβλήματά τους.

ΦΕΟΥΔΑΡΧΙΑ	
476	Πτώση Δυτικού Ρωμαϊκού κράτους
481-751 Μεροβείγγιοι	
751-987 Καρολίδες	
962	Ο Όθων Α΄ Αυτοκράτωρ των Ρωμαίων
987	Ο Ούγος Καπέτος Βασιλιάς της Γαλλίας
1066	Ο Γουλιέλμος της Νορμανδίας Βασιλιάς της Αγγλίας

II. Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΚΑΤΑ ΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ ΜΕΣΑΙΩΝΑ

1. Πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές μεταβολές (11ος -15ος αιώνας)

Όροι – Κλειδιά

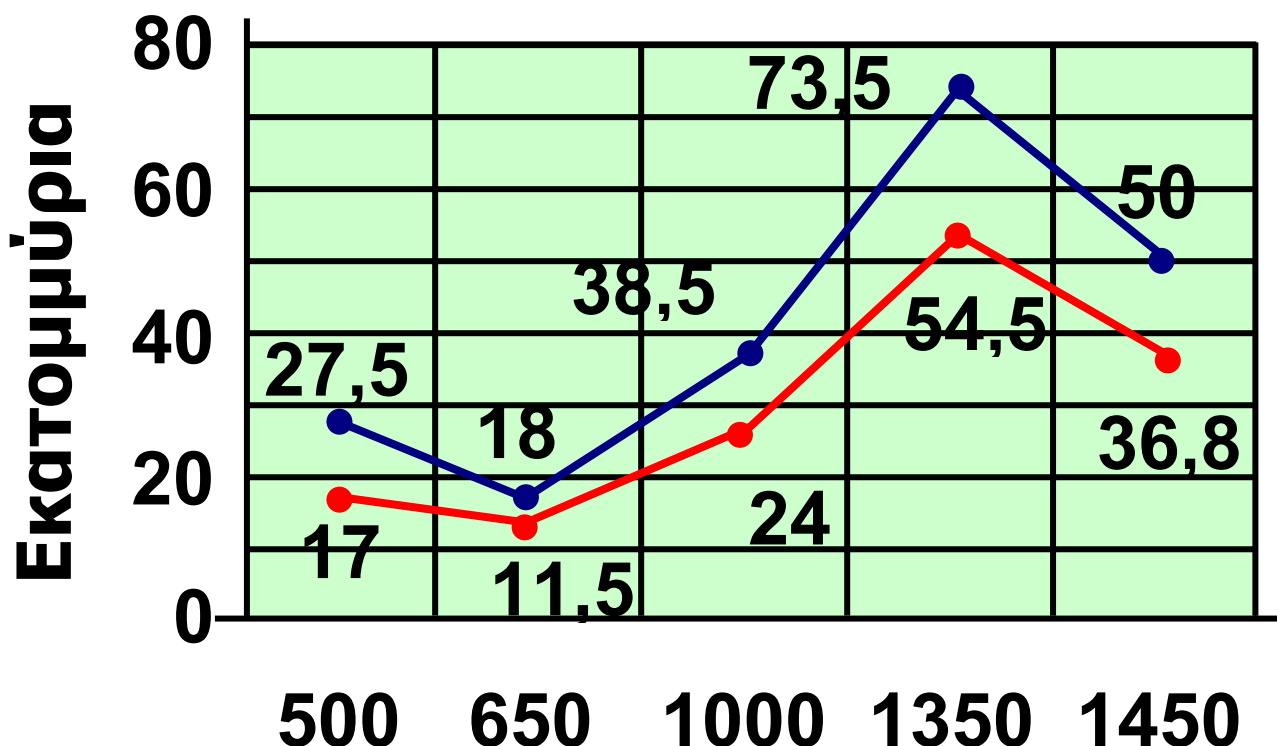
Τριζωνική καλλιέργεια, εκχερσώσεις, πόλεις, εμπόριο, αστική τάξη, χάρτες ελευθεριών, μαύρη πανώλης, κρίση – εξεγέρσεις, Μεγάλος χάρτης δικαιωμάτων, κοινοβούλιο, δίαιτα, γενικές τάξεις, έριδα της περιβολής, αιχμαλωσία της Αβινιόν

- Οικονομικές μεταβολές
- Μεταβολές στην ύπαιθρο και δημογραφικές εξελίξεις

Από τον 11ο αιώνα άρχισαν να εφαρμόζονται τεχνικές καινοτομίες στη γεωργία, όπως ήταν το τροχοφόρο άροτρο, το μεταλλικό υνί και το περιλαίμιο για τα υποζύγια. Με τις καινοτομίες αυτές, όπως και με την καθιέρωση της τριζωνικής καλλιέργειας, αυξήθηκε η γεωργική παραγωγή. Η πρόοδος αυτή στη γεωργία, οι ηπιότερες κλιματικές συνθήκες, η υποχώρηση των επιδημιών και η επικράτηση στην Ευρώπη μιας περιόδου σχετικής ηρεμίας οδηγούν σε ραγδαία αύξηση του πληθυσμού. Για να εξασφαλιστεί η διατροφή του, επεκτείνονται οι καλλιεργούμενες

**εκτάσεις με εκχερσώσεις και
αποξηράνσεις ελών.**

Ο ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΤΗΣ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

**Πηγή: Carlo M. Cipolla, The Fontana
Economic History of Europe, t. 3,
Fontana Collins, 1973, σ. 25-71**

Τριζωνική Καλλιέργεια

1ο ΕΤΟΣ

■ σιτάρι
■ αγρανάπαυση
■ βρώμη

2ο ΕΤΟΣ

■ βρώμη
■ σιτάρι
■ αγρανάπαυση

3ο ΕΤΟΣ

■ αγρανάπαυση
■ βρώμη
■ σιτάρι

αγρανάπαυση: όταν ο αγρός δεν καλλιεργείται για κάποιο χρονικό διάστημα

- Μπορείτε να εξηγήσετε τι ήταν η τριζωνική καλλιέργεια και ποιο ήταν το όφελος από την εφαρμογή της;

Εμπορικός δρόμος της μεσαιωνικής Φλωρεντίας. Αναπαράσταση.

■ Η ανάπτυξη των πόλεων

Την ίδια εποχή οι πόλεις, έπειτα από μια μακρά περίοδο παρακμής, ανακτούν το δυναμισμό τους. Ιδρύονται πολλές νέες πόλεις, ενώ οι παλιές επεκτείνονται έξω από τα τείχη. Οι μεταβολές στην ύπαιθρο ευνοούν την ανάπτυξη των αστικών κέντρων, όπου οι χωρικοί ανταλλάσσουν τα αγροτικά προϊόντα με βιοτεχνικά είδη και εμπορεύματα.

Οι πόλεις αποτελούν το κέντρο του εμπορίου, της βιοτεχνίας, των τραπεζικών εργασιών και της τεχνολογίας.

Οι τεχνικές εξελίξεις, όπως ο νερόμυλος και ο ανεμόμυλος, διαδραματίζουν αποφασιστικό ρόλο στην ανάπτυξη των αστικών κέντρων αλλά και της υπαίθρου. Μετά το 10ο αιώνα ο αριθμός των νερόμυλων αυξάνεται σταθερά και γίνεται η κύρια πηγή ενέργειας. Ο άνεμος χρησιμοποιείται ως κινητήρια δύναμη στις πεδιάδες από το 12ο αιώνα για το άλεσμα κυρίως των σιτηρών και για την αποξήρανση των βάλτων.

Μέχρι το 10ο αιώνα η βιοτεχνική παραγωγή είναι πρωτόγονη και διεξάγεται στην ύπαιθρο, στα μεγάλα αγροκτήματα. Από τον 11ο, όμως, αιώνα μεταφέρεται στις

πόλεις και βελτιώνεται σημαντικά χάρη στις τεχνολογικές εξελίξεις και την πολυάριθμη εργατική δύναμη που έχει συγκεντρωθεί στις πόλεις. Την εποχή αυτή η συσσώρευση πληθυσμού στα αστικά κέντρα είναι τόσο μεγάλη, ώστε μερικά από αυτά αριθμούν δεκάδες χιλιάδες κατοίκους. Μάλιστα, ο πληθυσμός του Μιλάνου και του Παρισιού φτάνει τις εκατό χιλιάδες στο τέλος του 12ου αιώνα.

Στις πόλεις, ιδίως τις νέες, παραχωρούνται χάρτες ελευθεριών, δηλ. προνόμια οικονομικά και διοικητικά, και γι' αυτό ονομάζονται ελεύθερες ή αυτοκρατορικές, κοινότητες. Είναι αυτόνομες και διοικούνται από τους ευγενείς και τους αστούς. Στα δημοτικά συμβούλια συμμετέχουν, συνήθως, και εκπρόσωποι των επαγγελματιών

συντεχνιών, όπως των εμπόρων,
των υφαντουργών, των αρτοποιιών
και άλλων.

Χάρτης Ελευθεριών για την πόλη Σεντ – Ομέρ, 1127

Εγώ, ο Γουλιέλμος, με τη χάρη
του Θεού, κόμης της Φλάνδρας,
επιθυμώντας να ανταποκριθώ στην
παράκληση των κατοίκων της
πόλης Σεντ – Ομέρ [...] παραχωρώ
σ' αυτούς τα παρακάτω προνόμια
με νόμο και διατάζω να είναι
απαραβίαστα.

Όσοι ανήκουν στη συντεχνία
των εμπόρων και κατοικούν μέσα
στα όρια της πόλης, απαλλάσσο-
νται από τα λιμενικά τέλη [...]

Όπως όλοι οι υπήκοοι της Φλάν-
δρας, οι κάτοικοι της πόλης απαλ-
λάσσονται από τελωνειακά τέλη.

Το ποσό των εβδομήντα λιρών που εισέπραττα κάθε χρόνο από το Σεντ – Ομέρ και γενικότερα όλα τα ποσά εισπράττω, τα παραχωρώ για την αποκατάσταση των ζημιών των εμπόρων και για τη διατήρηση της συντεχνίας τους.

Ο καθένας μπορεί να έλθει στο Σεντ-Ομέρ με τα εμπορεύματά του με όποιο πλοίο θέλει.

j. M. Kemble, the Saxons in England, London, Quaritch, 1876, t. II, Appendix, 528.

- **Τι είδους προνόμια περιλαμβάνει ο χάρτης ελευθεριών πόλης Σεντ – Ομέρ; Γιατί;**

Χάρτης ελευθεριών για την πόλη Οσέρ, 1215

Να γίνει γνωστό, στο παρόν και στο μέλλον, ότι ο ευγενής Πέτρος,

κόμης της Οσέρ, ενοικιάζει στους αστούς της Οσέρ, τους φόρους της πόλης με τα προάστειά της, για έξι χρόνια, έναντι του ποσού των δύο χιλιάδων λιρών το χρόνο [...]. Η κοινότητα της πόλης θα εκλέξει δώδεκα αστούς και αυτοί θα επιλέξουν ένα δήμαρχο. Όλοι μαζί θα διεκπεραιώνουν τις υποθέσεις της πόλης. Οφείλουν, επίσης, να εκλέξουν τρεις αστούς που θα είναι υπεύθυνοι για τις εξωτερικές υποθέσεις της Οσέρ.

**Abbe Lebeuf, Memoire concernant
l'histoire d' Auxerre,
Οσέρ 1864, 27-28.**

- **Τι είδους προνόμια περιλαμβάνει ο χάρτης ελευθεριών της πόλης Οσέρ;**

■ Το εμπόριο

Η αύξηση της παραγωγής και του πληθυσμού συνέβαλε αποφασιστικά στην αναβίωση του εμπορίου. Η ανάπτυξή του συνδέεται με την εφαρμογή νέας ναυτικής τεχνολογίας, με την κατασκευή νέων δρόμων και με την καθιέρωση του θεσμού των εμποροπανηγύρεων, κυρίως στη Φλάνδρα και στη γαλλική Καμπανία.

Σε καίρια εμπορικά σημεία ιδρύονται νέες εμπορικές πόλεις ή αναβιώνουν παλαιές, όπως είναι η Μασσαλία, το Αμβούργο, η Μπριζ η Κολωνία, το Παρίσι, το Λονδίνο. Στη Μεσόγειο, οι ιταλοί έμποροι της Βενετίας, της Γένουας και της Πίζας ιδρύουν εμπορικούς σταθμούς.

Για την καλύτερη προστασία των συμφερόντων τους οι έμποροι οργανώνονται σε ενώσεις.

Μάλιστα, συγκροτούνται και ενώσεις εμπορικών πόλεων, όπως η γερμανική Χάνσα που περιλαμβάνει πάνω από ογδόντα πόλεις.

Η αυξανόμενη εμπορική δραστηριότητα πολλαπλασιάζει την κυκλοφορία του νομίσματος. Οι αργυραμοιβοί ή τραπεζίτες ανταλλάσσουν τα χρήματα στις πόλεις και στα πανηγύρια. Από το 13ο αιώνα αρχίζουν να χρησιμοποιούνται οι συναλλαγματικές, δηλ. έγγραφες εντολές πληρωμής που μπορούν να μεταβιβαστούν. Η εμπορική αυτή πρακτική σε συνδυασμό με την πίστωση διευκολύνουν τις συναλλαγές.

■ Κοινωνία

Η οικονομική ανάπτυξη που παρατηρείται από τον 11ο έως το 13ο αιώνα οδήγησε το φεουδαρχικό

σύστημα στην ακμή του. Ωστόσο, οι αλλαγές στην αγροτική οικονομία και η ανάπτυξη των πόλεων είχαν σοβαρές επιπτώσεις στις κοινωνικές σχέσεις και στη δομή της πολιτικής εξουσίας.

Στην ύπαιθρο οι δουλοπάροικοι εξαγοράζουν τις υποχρεώσεις τους προς τους γαιοκτήμονες και χειραφετούνται. Αλλά, και ελεύθεροι χωρικοί εγκαταλείπουν την ύπαιθρο και αναζητούν εργασία στις πόλεις. Εκεί, οι έμποροι, οι βιοτέχνες, οι τραπεζίτες και γενικά όσοι ασχολούνται με τις νέες οικονομικές δραστηριότητες συνδέονται με κοινά συμφέροντα και συγκροτούν μια νέα κοινωνική ομάδα, την αστική τάξη. Αυτή επιζητεί και πετυχαίνει τον περιορισμό των φεουδαρχικών δικαιωμάτων στα αστικά κέντρα, ενισχύοντας παράλληλα το

δικό της ρόλο στη διακυβέρνηση των πόλεων.

Παράλληλα, η ανάπτυξη του διεθνούς εμπορίου και η ευρεία χρήση του χρήματος ως ανταλλακτικού μέσου αποτέλεσε μια πραγματική επανάσταση. Η γη έπαυσε πλέον να αποτελεί το μοναδικό μέτρο κάθε αξίας, γεγονός που οδήγούσε σε κρίση το φεουδαρχικό σύστημα.

Σύσταση εμπορικής εταιρίας

9 Απριλίου 1248

Εγώ, ο Ντ. Λεκλέρκ από την Μοντομπάν, αναγνωρίζω και ομολογώ σε σένα, Μπ. Λαπόρτ, ότι έχω λάβει για λογαριασμό της εταιρίας μας, 174 λίρες, στην οποία οφείλω να τοποθετήσω και εγώ 87 λίρες. Στο πλαίσιο αυτής της συμφωνίας

και με άλλες εντολές που έχω, θα μεταβώ, με το θέλημα του Θεού, στον Άγιο Ιωάννη της Άκρας ή στη Σικελία, ή όπου αλλού είναι αναγκαίο, για το δικό σου και δικό μου όφελος και για το μισό κέρδος που πρέπει να έχω και για το άλλο μισό που δικαιούσαι. Και σου υπόσχομαι με τη συμφωνία αυτή να ενδιαφέρομαι για τις υποθέσεις της εταιρίας μας [...]. Και σου υπόσχομαι να σου επιστρέψω όλο το κεφάλαιο με 50% κέρδος και να σου πω την αλήθεια και να είμαι τίμιος μαζί σου [...]. Μάρτυρες [...].

L. Miancard, Documents inedits sur le commerce de Marseille au Moyen Age, εκδ. Balatir – Feissat, Μασσαλία, 1884, 35.

- Σε τι εξυπηρετούσε τους εμπόρους η σύσταση εταιριών;
- Στη συγκεκριμένη περίπτωση ποιο είναι το ποσοστό συμμετοχής στο εταιρικό κεφάλαιο του κάθε μέλους και ποιο το ποσοστό του κέρδους; Γιατί;

ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΙΟ ΣΤΗΝ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ

- κέντρα μεταλλουργίας

περιοχές παραγωγής

	δημητριακά
	Μάλλινα υφάσματα
	κρασί
	εμπορικά δρομολόγια
	φάρος

• χαλκός	• μόλυβδος	• ασήμι
■ σίδηρος	• αλάτι	■ κασσίτερος

(Υπόμνημα του χάρτη της επόμενης σελίδας)

■ Η κρίση του μεσαιωνικού κόσμου

Έτσι από τα μέσα ήδη του 13ου αιώνα άρχισαν να εμφανίζονται τα πρώτα συμπτώματα παρακμής της φεουδαρχίας, που έλαβαν από τις

αρχές του 14ου αι. τη μορφή μιας βαθιάς κρίσης. Η Ευρώπη εισέρχεται πλέον σε μεταβατική περίοδο (μέσα 13ου αι. – μέσα 15ου αι.) από το μεσαιωνικό κόσμο στην αυγή των νέων χρόνων.

Οι καλλιεργήσιμες εκτάσεις δεν επαρκούν πλέον για τη διατροφή του πληθυσμού που αυξάνεται με ρυθμούς υψηλότερους από τις δυνατότητες της παραγωγής. Η κατάσταση επιδεινώνεται από τις δυσμενείς καιρικές συνθήκες κατά το 14ου αι., οπότε η έλλειψη τροφίμων λαμβάνει γρήγορα τη μορφή παρατεταμένου λιμού.

Υπό αυτές τις συνθήκες βρήκε πρόσφορο έδαφος η μαύρη πανώλης που εισέβαλε στην Ευρώπη το 1345 και μέχρι το 1400 εξόντωσε μεγάλο μέρος του πληθυσμού της. Όχι λιγότερη, επίσης, δημογραφική

και οικονομική φθορά προκαλούσαν οι αιματηροί και μακροχρόνιοι πόλεμοι που μάστιζαν τον ευρωπαϊκό χώρο, με κυριότερο τον εκατονταετή μεταξύ Αγγλίας και Γαλλίας (1337-1453).

Έτσι, η επαρχία ερημώνεται, η παραγωγή και το εμπόριο φθίνουν. Η έλλειψη τροφίμων προκαλεί άνοδο των τιμών και μείωση του πληθυσμού. Οι ηγεμόνες και οι φεουδάρχες για να καλύψουν τις έκτακτες πολεμικές δαπάνες και για να διασφαλίσουν τα έσοδά τους επιβάλλουν πρόσθετη φορολογία στους ήδη εξαθλιωμένους χωρικούς.

Η κατάσταση αυτή προκάλεσε τη λαϊκή οργή στη Γαλλία, την Αγγλία, την Ιταλία και αλλού. Εκδηλώθηκαν εξεγέρσεις με αίτημα τον περιορισμό των προνομίων και των

αυθαιρεσιών των ευγενών. Το φαινόμενο αυτό δεν περιορίστηκε μόνον στην ύπαιθρο, αλλά επεκτάθηκε και σε ανεπτυγμένα αστικά κέντρα, όπως στη Φλάνδρα και στη βόρεια Ιταλία, με πρωταγωνιστές τους αστούς. Οι εξεγέρσεις αυτές, που τελικά καταπνίγηκαν όλες με βιαιότητα, εξέφραζαν τη γενικότερη κρίση του φεουδαρχικού συστήματος.

■ Τα ευρωπαϊκά κράτη

Από τον 11ο αιώνα στη Γερμανία, την Αγγλία και τη Γαλλία δοκιμάζεται η οργάνωση της πολιτικής εξουσίας. Οι ηγεμόνες επιδιώκουν την ενίσχυση της εξουσίας τους και δημιουργούνται νέοι θεσμοί διακυβέρνησης. Παράλληλα, γεννιούνται νέα κράτη

στην περιφέρεια της Δυτικής Ευρώπης.

Η ίδρυση της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας δεν σήμανε και την ενοποίηση της Γερμανίας, που ήταν χωρισμένη σε πολλά κρατίδια. Οι δούκες ή ηγεμόνες των σπουδαιότερων κρατιδίων, που ονομάζονταν και εκλέκτορες, γιατί λάμβαναν μέρος στην εκλογή του αυτοκράτορα, επιθυμούσαν εξασθενημένη την αυτοκρατορική εξουσία. Για το λόγο αυτό αντιτάσσονταν σε κάθε προσπάθεια δημιουργίας ενός ενιαίου κράτους. Για τους ίδιους λόγους ευνόησαν την ανάπτυξη του θεσμού της περιφερειακής Δίαιτας, που ήταν ένα είδος κοινοβουλίου στο οποίο συμμετείχαν αντιπρόσωποι των ευγενών, του κλήρου και των αστών. Αργότερα, συγκροτήθηκε και μία κεντρική Δίαιτα για

ολόκληρη την αυτοκρατορία με παρόμοια σύνθεση.

Η Αγγλία αντιμετώπιζε σοβαρά εσωτερικά και εξωτερικά προβλήματα. Οι συνεχείς πολεμικές αναμετρήσεις των άγγλων βασιλέων με τη Γαλλία είχαν ως αποτέλεσμα την απώλεια των πέρα από τη Μάγχη αγγλικών εδαφών. Οι ευγενείς, οι αστοί και ο κλήρος εκμεταλλεύτηκαν τη δυσαρέσκεια εναντίον του βασιλιά και επέβαλαν περιορισμούς στη βασιλική εξουσία. Με τον τρόπο αυτό ο βασιλιάς Ιωάννης Α΄ ο Ακτήμονας αναγκάστηκε να παραχωρήσει το **Μεγάλο Χάρτη Δικαιωμάτων** (1215), με τον οποίο αποδεχόταν σημαντικούς περιορισμούς της βασιλικής εξουσίας. Λίγο αργότερα η μοναρχία δέχτηκε τη συγκρότηση ενός Κοινοβουλίου που αποτελούνταν από

αντιπροσώπους των ευγενών, του κλήρου και των αστών.

Αντίθετα, στη Γαλλία ο βασιλιάς κατόρθωσε να κάνει πιο ισχυρή τη μοναρχική εξουσία και να επιβληθεί στους φεουδάρχες, ιδιαίτερα μετά τη σύγκρουσή του με τον πάπα και τη νικηφόρα έκβαση του εκατονταετούς πολέμου (1453). Για να αφαιρέσει τη δυνατότητα διεκδίκησης εξουσιών από τους ισχυρούς φεουδάρχες, παραχώρησε στη δημιουργία αντιπροσωπευτικών θεσμών. Ο κυριότερος από αυτούς ήταν η Συνέλευση Γενικών Τάξεων, στην οποία συμμετείχαν εκπρόσωποι των ευγενών, του κλήρου και των αστών.

Μεγάλος Χάρτης Δικαιωμάτων, 1215

(Βασικά άρθρα)

Με πολλά άρθρα αναγνωρίζονταν λεπτομερώς τα παραδοσιακά φεουδαρχικά δικαιώματα των ευγενών.

1. Η Αγγλική Εκκλησία παραμένει ελεύθερη, όλα τα δικαιώματα και οι ελευθερίες της είναι απαραβίαστες.[...]

13. Το Λονδίνο καθώς και οι άλλες πόλεις και τα λιμάνια διατηρούν τις παραδοσιακές του ελευθερίες και τις τελωνειακές ατέλειες.[...]

39. Κανένας ελεύθερος άνθρωπος δεν επιτρέπεται να συλληφθεί ή να φυλακιστεί ή με οποιοδήποτε τρόπο να διωχθεί αυθαίρετα, εκτός

αν υπάρχει νόμιμη απόφαση ή προβλέπεται από τους νόμους της χώρας.[...]

55. Ο φόροι που θεωρούνται άδικοι ή παράνομοι θα ανακαλούνται ή θα κρίνεται η νομιμότητά τους από το Συμβούλιο του Βασιλείου που αποτελείται από είκοσι πέντε βαρόνους.[...]

61. Οποιαδήποτε αντιδικία μεταξύ του βασιλιά και των βαρόνων, θα επιλύεται από το Συμβούλιο του Βασιλείου.

A. White – W. Notestein, Source Problem in English History, Harper and Brothers, New York, 1915.

■ Πώς εξασφαλιζονταν τα δικαιώματα των κοινωνικών ομάδων που επέβαλαν το κείμενο αυτό;

■ Η Εκκλησία και η σύγκρουσή της με την κοσμική εξουσία

Η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία, ως μια από τις κυριότερες εξουσίες της μεσαιωνικής ζωής, κυρίως στον πνευματικό τομέα, αντιδρούσε πάντοτε στον έλεγχο τον οποίο προσπάθησε να της επιβάλει η κοσμική εξουσία. Στην αρχή συγκρούστηκε με το γερμανό αυτοκράτορα και αργότερα με τους γάλλους βασιλείς.

Η πρώτη διαμάχη άρχισε, όταν ο πάπας απαγόρευσε τη λεγόμενη κοσμική περιβολή (1075), δηλαδή την απονομή των εκκλησιαστικών αξιωμάτων και το διορισμό των επισκόπων από τον αυτοκράτορα. Η σύγκρουση αυτή, που ονομάστηκε για το λόγο αυτό έριδα της περιβολής, υπήρξε μακροχρόνια και έληξε τελικά με συμβιβασμό

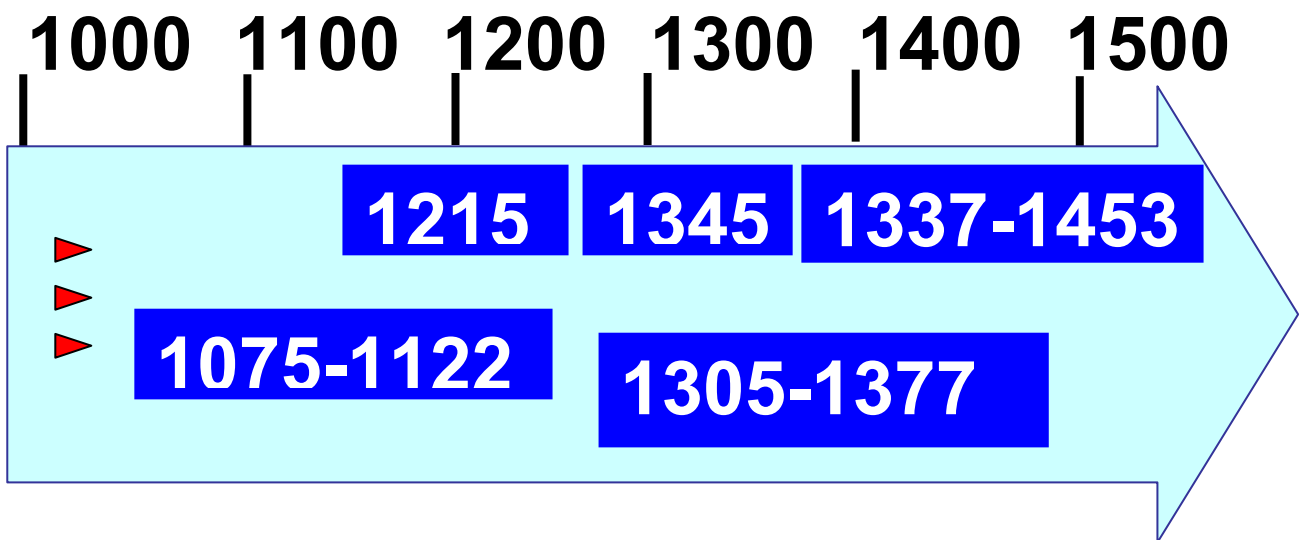
(Κονκορδάτο ή Συμφωνία της Βορμς, 1122).

Διαφορετική έκβαση είχε η διαμάχη του πάπα με το βασιλιά της Γαλλίας. Ο τελευταίος, έχοντας και την υποστήριξη των Γενικών Τάξεων, ανάγκασε τον πάπα να μεταφέρει την έδρα του από τη Ρώμη στην Αβινιόν. Η παπική έδρα έμεινε στη γαλλική αυτή πόλη επί εβδομήντα περίπου χρόνια (1305-1377) και η περίοδος αυτή ονομάστηκε αιχμαλωσία της Αβινιόν. Η Ρωμαιο-καθολική Εκκλησία παρουσίασε την εποχή αυτή φαινόμενα διαφθοράς και ηθικής παρακμής, με αποτέλεσμα να διατυπώνεται έντονα το αίτημα για θρησκευτική μεταρρύθμιση.

Ερωτήσεις

1. Να χωριστείτε σε ομάδες. Καθεμιά να αναλάβει να παρουσιάσει ένα τομέα της οικονομικής ζωής της περιόδου που εξετάζουμε: εμπορικοί δρόμοι, εμπορικά κέντρα, εμπορεύματα, εμποροπανηγύρεις, εμπορικές ενώσεις. Σήμερα γίνονται εμποροπανηγύρεις ή παρόμοιες εκδηλώσεις;

2. Να συζητήσετε με τους συμμαθητές σου τις σχέσεις κράτους και εκκλησίας στο Βυζάντιο, στη Δυτική Ευρώπη και σήμερα. Να αντλήσετε στοιχεία και από το μάθημα των Θρησκευτικών (Γ΄ Γυμνασίου) και της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής (Γ΄ Γυμνασίου). Να καταγράψετε συνοπτικά τα συμπεράσματά σας.

1000-1100	
▶	Καινοτομίες στην Γεωργία
▶	Ανάπτυξη των Πόλεων
▶	Αστική Τάξη
1100-1200	
1075-1122 Έριδα της Περιβολής	
↓	
Κονκορδάτο ή Συμφωνία της Βορμς	
1200-1300	
1215	Μεγάλος Χάρτης Δικαιωμάτων
1300-1400	
1345	Μαύρη Πανώλη
1305-1377 Αιχμαλωσία των Αράβων	
1337-1453 Εκατονταετής Πόλεμος	

2. Ο ρόλος της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας και των μοναστηριών στην οργάνωση της ζωής κατά το Μεσαίωνα

Όροι – κλειδιά της ενότητας

Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία, μοναχικά τάγματα, Γρηγοριανή Μεταρρύθμιση, ειρήνη του Θεού, ανακωχή του Θεού

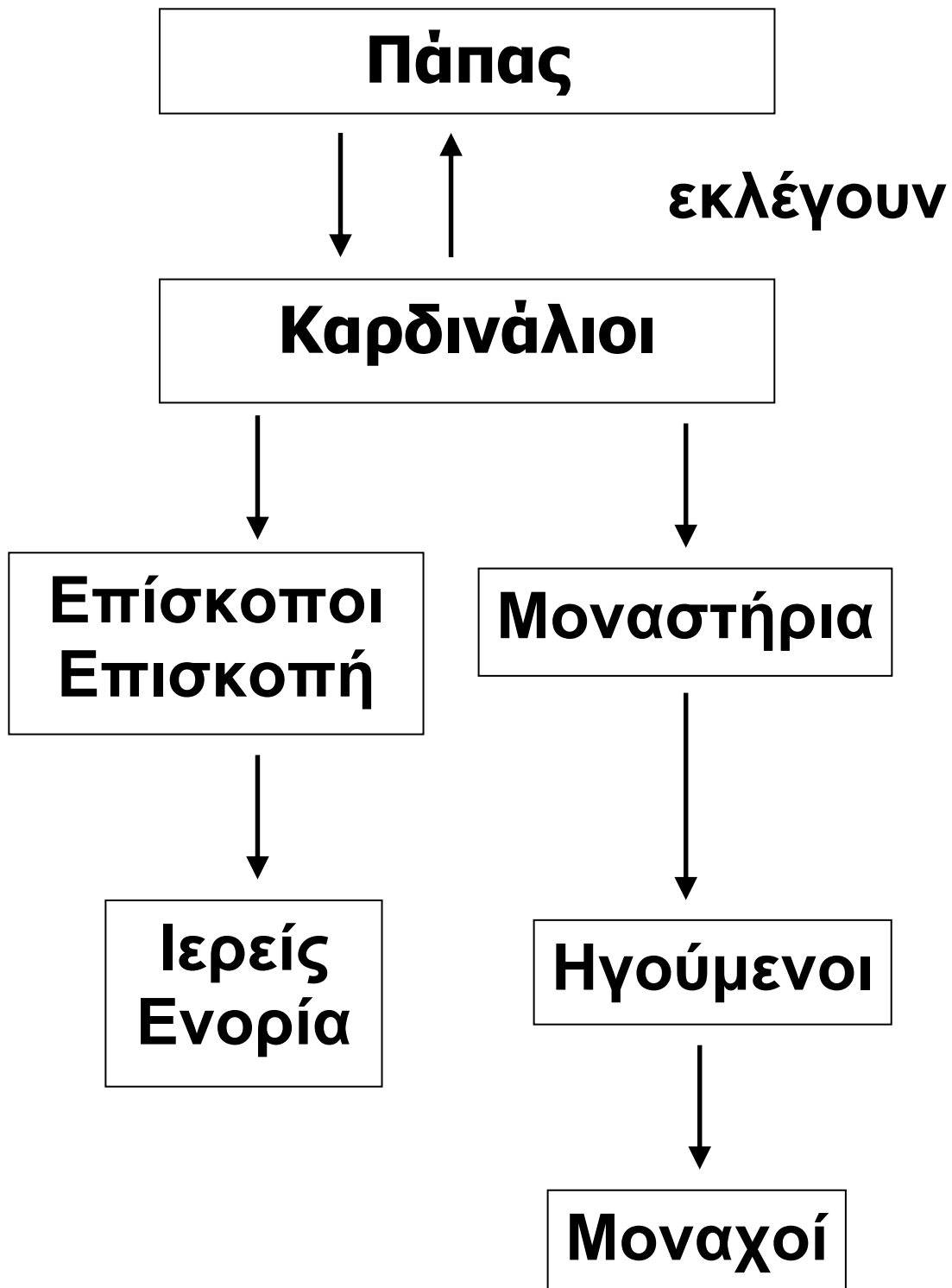
■ Δύναμη και επιρροή της Εκκλησίας

Μέχρι το 14ο αιώνα το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού της Ευρώπης ήταν ρωμαιοκαθολικοί χριστιανοί. Η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία κατείχε μεγάλες εκτάσεις γης που αυξάνονταν συνεχώς από

τις δωρεές ηγεμόνων και πιστών. Εκτός από την οικονομική δύναμη διέθετε ένα οργανωμένο διοικητικό σύστημα που της επέτρεπε να ελέγχει πνευματικά ολόκληρη την Ευρώπη.

Οι αρμοδιότητες της Εκκλησίας δεν περιορίζονταν μόνο σε θρησκευτικά ζητήματα αλλά και σε πολλές άλλες δραστηριότητες της κοινωνικής ζωής. Για τους λόγους αυτούς ο πάπας, ο επικεφαλής της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, είχε μεγάλη ισχύ και μπορούσε να παρεμβαίνει στις πολιτικές εξελίξεις.

Η διοικητική οργάνωση της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας

Ο άγιος Φραγκίσκος της Ασίζης (1182-1226), προσφέρει το επανωφόρι του σε ένα φτωχό. Τοιχογραφία του Τζιότο (περί το 1300). Ασίζη, Ναός του Αγίου Φραγκίσκου. ■ Τι συμβολίζει η χειρονομία του αγίου;

Από το 10ο αιώνα, η κοινωνική δυσφορία για τη χαλάρωση του θρησκευτικού αισθήματος μερίδας του κλήρου οδήγησε στην ανάληψη πρωτοβουλιών για την ηθική αναβάθμιση της Εκκλησίας. Οι κινήσεις αυτές είχαν ως επίκεντρο τα μεγάλα μοναστήρια, όπου

πρωτοστάτησαν και τα νέα μοναχικά τάγματα*.

Σημαντικό σταθμό στην ανανεωτική αυτή προσπάθεια αποτέλεσε η μεταρρύθμιση που πραγματοποιήθηκε στα τέλη του 11 ου αιώνα από τον πάπα Γρηγόριο Ζ' (1073-1085), η λεγόμενη Γρηγοριανή Μεταρρύθμιση. Μεταξύ άλλων απαγορεύθηκε η πώληση αντικειμένων λατρείας και μυστηρίων, ο γάμος των κληρικών και η κοσμική περιβολή, για την οποία έχει ήδη γίνει λόγος. Για να επιβληθεί η μεταρρύθμιση καθορίστηκαν για τους παραβάτες αυστηρές ποινές μεταξύ των οποίων και ο αφορισμός, δηλαδή ο αποκλεισμός από την Εκκλησία και η απαγόρευση επικοινωνίας με την κοινότητα των πιστών. Το 1233 η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία, για να αντιμετωπίσει τις

**αιρέσεις, θέσπισε την Ιερὰ
Εξέταση, ένα ειδικό δικαστήριο που
τιμωρούσε με αυστηρές ποινές
όσους θεωρούσε αιρετικούς.
Αρκετοί από αυτούς που κρίνονταν
ένοχοι καταδικάζονταν σε θάνατο
πάνω στην πυρά.**

Ξόρκια και μαγικά

**[...] Αφορισμένος να είναι όποιος
επιχειρήσει να αφαιρέσει από
κάποιον και να καρπωθεί για τον
εαυτό του, με οποιοδήποτε ξόρκι ή
μαγικό, ό,τι έχει κάποιος άλλος σε
αφθονία, γάλα ή μέλι ή κάτι άλλο
[...].όποιος έχει στρώσει τραπέζι με
τρία μαχαίρια για να εξυπηρετήσει
τις νεράιδες, που τάχα θα φέρουν
καλή τύχη σε όσους γεννιούνται σε
κείνο το σπίτι. Όποιος ορκιστεί σε
δέντρο ή στο νερό ή σε οτιδήποτε**

άλλο εκτός από ναό [...] .όποιος βάλει το παιδί του στη στέγη του σπιτιού ή μες το φούρνο για να ξαναβρεί την υγεία του ή για τον ίδιο σκοπό χρησιμοποιήσει φυλαχτά ή μαγικά γράμματα [...] εκτός από τις χριστιανικές προσευχές ή την ελευθέρια τέχνη της ιατρικής.

Απόσπασμα από τον αφορισμό του Βαρθολομαίου Ισκανού, Επισκόπου του Έξετερ (1161-1186), στο: G. Goulton, Life in the Middle Ages, Cambridge, University, Press 1954, 33-34.

■ Εκκλησία και Κοινωνία

Κατά το Μεσαίωνα η ζωή των ανθρώπων ρυθμίζεται από τις χριστιανικές τελετές και γιορτές.

Κάθε μέρα φέρει το όνομα ενός αγίου και το ρολόι του ενοριακού ναού μετρά τον καθημερινό χρόνο. Τα μυστήρια, όπως η βάπτιση και ο γάμος, σηματοδοτούν τα μεγάλα βήματα της ζωής των χριστιανών.

Η Ειρήνη του Θεού

Ακολουθώντας το παράδειγμα των προκατόχων μου [...] εγώ ο Αρχιεπίσκοπος της Μπορντό με τους επισκόπους μου [...] στη Σύνοδο του Σαρού (989) λάβαμε τα παρακάτω αποφάσεις:

-Θα αφορίζεται όποιος εισβάλλει και βιαιοπραγεί σε εκκλησία ή τη ληστεύει.

-Θα αφορίζεται όποιος ληστεύει φτωχό. Όποιος αφαιρεί από χωρικό ή και γενικά από οποιοδήποτε φτωχό πρόβατο, βόδι,

κατσίκια, γαϊδούρι, ή γουρούνι θα
αφορίζεται, εκτός αν επανορθώσει.
-Θα αφορίζεται όποιος με οποιοδή-
ποτε τρόπο βλάπτει κληρικό [...]

**O. Thatcher and E. McNeal, A
Source Book of Medieval History,
New York, 1905, 412. Παρόμοιες
αποφάσεις λήφθηκαν στο Μποβέ
το 1023, στην Μπουρζ το 1038
και αλλού. Τους κανόνες αυτούς
υπόσχονταν να τηρήσουν με όρκο
οι φεουδάρχες και οι αστοί.**

Το έντονο θρησκευτικό συναίσ-
θημα επηρεάζει αποφασιστικά όλες
τις πτυχές της ζωής του μεσαιω-
νικού ανθρώπου. Η έλλειψη όμως
πνευματικής καθοδήγησης από την
Εκκλησία οδηγεί στη διαμόρφωση
λαϊκής θρησκευτικότητας με αποκ-
λίσεις από τα επίσημα δόγματα.

Ταυτόχρονα, το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με την έλλειψη μόρφωσης οδηγεί το λαό σε δεισιδαιμονίες και προλήψεις, τις οποίες αντιμετωπίζει με τη μαγεία.

Η Εκκλησία χρησιμοποιεί μέρος από τα πλούτη της για να βοηθήσει τους φτωχούς και τους ασθενείς, ιδρύοντας και συντηρώντας νοσοκομεία και άλλα ευαγή ιδρύματα. Παράλληλα, διασώζει την πολιτιστική κληρονομιά και οργανώνει την εκπαίδευση. Στα μοναστήρια οι μοναχοί αντιγράφουν τα χειρόγραφα και ιδρύουν τα πρώτα σχολεία. Αργότερα, κυρίως από τον 11ο αιώνα, αναπτύσσονται τα επισκοπικά σχολεία στις πόλεις. Πάπες και επίσκοποι θέτουν υπό την προστασία τους τα πανεπιστήμια τα οποία αρχίζουν να ιδρύονται από τα τέλη του 12ου αιώνα.

Η Ανακωχή του Θεού

Ντρογκό, επίσκοπος της Τερουάν, και ο κόμης Μπαλντίν [...] αυτοί είναι οι όροι τους οποίους πρέπει να τηρείτε κατά την περίοδο που ονομάζεται Η ανακωχή του Θεού και η οποία θα ισχύει από τη δύση του ηλίου της Τετάρτης μέχρι την ανατολή του ηλίου της Δευτέρας.

- Κατά την περίοδο αυτή απαγορεύεται σε οποιοδήποτε να βιαιοπραγήσει, να τραυματίσει ή να σκοτώσει άλλον. Απαγορεύεται, επίσης, να επιτεθεί, να αρπάξει ή να καταστρέψει κάστρο, πόλη ή αγρόκτημα.

- Αν κάποιος παραβεί αυτήν την ανακωχή, θα του επιβληθεί ποινή εξορίας τριάντα ετών, αφού πρώτα επανορθώσει τη ζημιά.

- Όλοι όσοι συναναστρέφονται αυτόν τον άνθρωπο, τον συμβουλεύουν ή τον βοηθούν θα αφορίζονται μέχρι να δώσουν ικανοποίηση [...]

- Κατά τη διάρκεια της ίδιας περιόδου απαγορεύονται οι εκστρατείες και οι εχθροπραξίες.

- Όλοι οι έμποροι και κάθε άλλος ξένος που περνούν μέσα από τη γη σας (φέουδο) να αντιμετωπίζονται ειρηνικά.

- Η ανακωχή αυτή ισχύει, επίσης, όλη την περίοδο από την έναρξη των νηστειών των Χριστουγέννων μέχρι τα Θεοφάνια, από την έναρξη των νηστειών του Πάσχα μέχρι το Πάσχα και από τη γιορτή της Αναλήψεως μέχρι τη γιορτή της Πεντηκοστής.

**O. Thratcer and E. McNeal,
ό. π. 417-18.**

- **Ποιες πληροφορίες αντλούμε και από τις δύο πηγές για τη βία στη μεσαιωνική κοινωνία και πού οφείλεται αυτή;**
- **Ποιους αφορούν οι κανόνες αυτοί και ποιοι προστατεύονται;**

Παράλληλα, η Εκκλησία προσπαθεί να περιορίσει τη βία και τις λεηλασίες σε βάρος των κληρικών και των απλών ανθρώπων, που προκαλούνται από τις συνεχείς συγκρούσεις των στρατιωτικών δυνάμεων των φεουδαρχών. Για το σκοπό αυτό καθιερώνονται με όρκο και επιβάλλονται με ποινή αφορισμού για τους παραβάτες δύο ρυθμιστικοί κανόνες, η Ειρήνη του Θεού και η Ανακωχή του Θεού.

Με τον πρώτο λαμβάνονται μέτρα για την προστασία των αδυνάτων και με τον δεύτερο απαγορεύονται οι εχθροπραξίες ορισμένες περιόδους του έτους και για το υπόλοιπο διάστημα ορισμένες μέρες της εβδομάδας.

Ερωτήσεις

1. Με αφετηρία το παράθεμα *Ξόρκια και μαγικά* και αξιοποιώντας τις ιστορικές σας γνώσεις, να απαντήσετε στις παρακάτω ερωτήσεις:

- Ποιοι παράγοντες οδηγούσαν τους ανθρώπους στη μαγεία το Μεσαίωνα (ξόρκια, μαντεία, μάγισσες κ.ά.);**
- Σήμερα οι άνθρωποι καταφεύγουν στη μαγεία; Γιατί;**

2. Να μελετήσετε προσεκτικά τις πηγές που αναφέρονται στην *Ειρήνη* και την *Ανακωχή* του Θεού. Πώς επέβαλλε η Εκκλησία τους κανόνες αυτούς και από πού αντλούσε την ισχύ της; Στις σημερινές κοινωνίες ποιος θεσμός καθορίζει τους κανόνες που διέπουν τις σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων και πώς (Να συμβουλευθείτε το βιβλίο της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής της Γ' τάξης Γυμνασίου);

3. Η καθημερινή ζωή στη μεσαιωνική Ευρώπη

Λέξεις – κλειδιά της ενότητας

Οικογένεια, σχέσεις δύο φύλων –
αυλικός έρωτας, κατοικία – κάστρο,
διατροφή, ενδυμασία, ψυχαγωγία,
προσκυνήματα

■ Οικογένεια και σχέσεις των δύο φύλων

Ο άνθρωποι του Μεσαίωνα θεωρούσαν τη γυναίκα κατώτερη από τον άνδρα. Πίστευαν ότι αυτό έδινε στους άνδρες το δικαίωμα να επιβάλλουν σ' αυτές σωματικές ποινές. Η θέση της άλλαζε υποχρεωτικά όχι μόνο από αιώνα σε αιώνα, αλλά πολύ περισσότερο, από τάξη σε τάξη. Η μοίρα της αριστοκράτισσας ήταν σαφώς καλύτερη από τη μοίρα της γυναίκας του πλούσιου

εμπόρου και η θέση των δύο αυτών ήταν πολύ διαφορετική από τη θέση των γυναικών των χωρικών.

Οι σχέσεις των δύο φύλων περι-ορίζονταν στο πλαίσιο του γάμου. Από το 13ο όμως αιώνα οι εξελίξεις επέτρεψαν και την ανάπτυξη σχέσεων μεταξύ των δύο φύλων έξω από το πλαίσιο αυτό. Η τάση αυτή εκφράζεται στα λογοτεχνικά κείμενα της εποχής με το λεγόμενο ιπποτικό έρωτα. Ο ιδεώδης ιππότης που εξυμνείται από τον ποιητή είναι εκείνος που με τα κατορθώματά και τη γενναιότητά του προσπαθεί να κερδίσει την καρδιά της αγαπημένης του και να βρει το δρόμο της αρετής και του καλού.

Ο ιππότης και η αγαπημένη του.
Μικρογραφία σε χειρόγραφο εποχής.
Χαϊδελβέργη, Βιβλιοθήκη.

Εργασίες στην ύπαιθρο.
Μικρογραφίες από ημερολόγιο του
12ου αι. Οξφόρδη, Bodleian Library.

- Ποιες ασχολίες των χωρικών απεικονίζονται και σε ποιους μήνες αντιστοιχούν; Πώς συνδέονται με την ένδυση και τη διατροφή τους; Τι συμβολίζει η πρώτη εικόνα;

■ Κατοικία

Ο ρυθμός της ζωής των χωρικών προσδιορίζεται από την ανατολή και τη δύση του ήλιου και η παραμονή τους στο σπίτι είναι περιορισμένη. Το αγροτικό σπίτι κατασκευάζεται από λάσπη και άχυρα ή ξύλο. Περιλαμβάνει ένα και μοναδικό δωμάτιο με φτωχό εξοπλισμό. Παρόμοια είναι και η θέση των εργατών και των τεχνιτών στις πόλεις, οι οποίοι ζουν σε μικρά ξύλινα σπίτια ευάλωτα στη φωτιά, χωρίς χώρους υγιεινής, σε στενούς και ακανόνιστους δρόμους.

Οι ευγενείς, όταν δε βρίσκονται σε πόλεμο, απολαμβάνουν μια άνετη ζωή στο κάστρο τους, που είναι σύμβολο ασφάλειας και ισχύος. Η πέτρα με την οποία είναι κτισμένα τα κάστρα αποτελεί δείγμα

γοήτρου και πλούτου. Οι πλούσιοι αστοί, θέλοντας να μιμηθούν τους ευγενείς, κτίζουν τα σπίτια τους στις πόλεις με το ίδιο υλικό. Το κάστρο, καθώς ταυτίζεται με το κύρος ενός ατόμου ή μιας οικογένειας, συχνά ισοπεδώνεται, όταν ο κάτοχός του νικιέται. Παρόμοια, στην πόλη ο πλούσιος που εξορίζεται βλέπει το σπίτι του να γκρεμίζεται ή να καίγεται.

■ Διατροφή

Οι χωρικοί αρκούνται στα λίγα. Το κύριο συστατικό της διατροφής, το οποίο διαφέρει από περιοχή σε περιοχή, συμπληρώνεται από προϊόντα που παράγουν ή συλλέγουν. Η διατροφή τους στηρίζεται σχεδόν αποκλειστικά στα προϊόντα που παράγει η περιοχή τους. Η συνήθεια να συνοδεύεται το φαγητό

με ψωμί διαδίδεται σε όλες τις κοινωνικές τάξεις από το 12ο αιώνα. Με τα χοιροσφάγια, τη σφαγή δηλαδή των γουρουνιών, του Δεκεμβρίου οι χωρικοί διοργανώνουν συμπόσια και εξασφαλίζουν τα βασικά γεύματά τους το μακρύ χειμώνα. Σε όλες τις περιπτώσεις το κρασί αποτελεί απαραίτητο συμπλήρωμα.

Για τα κυρίαρχα στρώματα της κοινωνίας, αντίθετα, η διατροφή αποτελεί ευκαιρία για να εκδηλώσουν την ανωτερότητά τους. Η πολυτελής διατροφή τους περιλαμβάνει, βέβαια, όλα τα διαθέσιμα προϊόντα, πλούσιο κυνήγι, καρυκεύματα, σπάνια εδέσματα που ετοιμάζουν οι μάγειροι και άφθονο κρασί.

Το πέρασμα του Αγίου Γοτθάρδου

[...] Την επομένη έφυγα και έφτασα στα πόδια του Περάσματος του Αγίου Γοτθάρδου, ψηλά πάνω στις Άλπεις. Την άλλη μέρα συμπληρώσαμε τις αναγκαίες προετοιμασίες και αρχίσαμε να ανεβαίνουμε. Ήταν τέλος Αυγούστου και το χιόνι έλιωνε από τη ζέστη. Έκανε έτσι το πέρασμα εξαιρετικά δύσκολο. Ο κόσμος, στα μέρη αυτά, χρησιμοποιεί βόδια που είναι συνηθισμένα στα μονοπάτια. Ένα βόδι πάει μπροστά σέρνοντας, από ένα μακρύ σχοινί, μια ρυμούλκα που μοιάζει με αλωνιστική μηχανή της Καστίλης. Ο ταξιδιώτης κάθεται πάνω σ' αυτή, ενώ το άλογό του, που το κρατάει από τα γκέμια, ακολουθεί. Αν συμβεί κάποιο ατύχημα—μόνο το βόδι θα κινδυνέψει. Ακόμη

πριν μπουν στις στενές κλεισούρες, ρίχνουν μερικές βολές για να πέσουν από ψηλά τα τυχόν ασταθή χιόνια. Γιατί, τέτοιες χιονοστιβάδες, θάβουν καμιά φορά τους ταξιδιώτες.

**Από την περιγραφή του ισπανού προσκυνητή Πέρο Ταφούρ, στο:
Marjorie Rowling,
Η Καθημερινή Ζωή στο Μεσαίωνα,
εκδ. Παπαδήμα, 1992, 118-119.**

■ Ενδυμασία

Η σημασία του ενδύματος είναι μεγάλη, αφού προσδιορίζει κάθε κοινωνική κατηγορία. Έτσι, κάθε ομάδα σπεύδει να αποκτήσει τη δική της στολή.

Οι μοναστηριακοί κανόνες ορίζουν ακριβώς την ενδυμασία των μοναχών. Μάλιστα, κάθε

μοναχικό τάγμα έχει τη δική του χαρακτηριστική στολή. Το ίδιο κάνουν οι φεουδάρχες, οι ιππότες, οι άρχοντες, και οι συντεχνίες.

Η ενδυματολογική πολυτέλεια είναι χαρακτηριστικό των πλουσίων. Εκδηλώνεται με την ποιότητα και την ποσότητα του υφάσματος, καθώς και με την ποικιλία των αποχρώσεων. Η γούνα, ένδυμα με μεγάλη πρακτική και οικονομική σημασία, είναι σύμβολο πλούτου και δύναμης. Τα ακριβότερα και ωραιότερα υφάσματα είναι τα μεταξωτά. Το γυναικείο ένδυμα κονταίνει και μακραίνει ανάλογα με τη χρονική περίοδο και τη μόδα, ενώ δε λείπουν και τα σχετικά επικριτικά σχόλια των ηθικολόγων. Οι χωρικοί ντύνονται με απλά και χοντρά ρούχα χωρίς να έχουν την

πολυτέλεια της ποικιλίας και των αποχρώσεων.

■ Ψυχαγωγία

Αφού ικανοποιηθούν οι βασικές ανάγκες επιβίωσης, ο μεσαιωνικός άνθρωπος απολαμβάνει τη γιορτή και το παιχνίδι, όσο το επιτρέπουν βέβαια οι συνθήκες και οι κανόνες της Εκκλησίας. Το κάστρο, η εκκλησία και η πόλη αποτελούν τους χώρους επικοινωνίας και ψυχαγωγίας.

Οι θρησκευτικές λειτουργίες είναι ευκαιρία συνάντησης των ανθρώπων. Στο κάστρο, συμπόσια, αγώνες με κονταροκτυπήματα, θεάματα με τροβαδούρους, ταχυδακτυλουργούς και χορευτές διαδέχονται το ένα το άλλο και προσελκύουν μεγάλο πλήθος. Στην πόλη ο λαός

ενθουσιάζεται με τους γελωτοποιούς και διάφορα παιχνίδια. Όλοι παρασύρονται από τη μουσική, το τραγούδι και το χορό. Όλες οι κοινωνικές τάξεις, ανάλογα με τις οικονομικές τους δυνατότητες, μετατρέπουν τις οικογενειακές γιορτές σε δαπανηρές τελετές, οι γάμοι αφήνουν τους αγρότες πιο φτωχούς για χρόνια και τους άρχοντες για μήνες.

■ Ταξιδιώτες και προσκυνητές

Παρά τις δυσκολίες η κινητικότητα των ανθρώπων του Μεσαίωνα είναι σχετικά μεγάλη. Μοναχοί, φοιτητές, διανοούμενοι και αγρότες ταξιδεύουν συνεχώς. Τα πρωτεία, όμως, κατέχουν, οι προσκυνητές. Άνδρες και γυναίκες ταξιδεύουν για να εκπληρώσουν κάποιο τάμα και να προσκυνήσουν κάποιο

θαυματουργό λείψανο αγίου σε ένα μοναστήρι ή εκκλησία. Κυρίως, όμως, ο προορισμός των προσκυνητών ήταν ένα από τα τρία μεγάλα προσκυνήματα της δυτικής χριστιανοσύνης, δηλαδή η Ρώμη, τα Ιεροσόλυμα και ο άγιος Ιάκωβος της Κομποστέλλα στην Ισπανία. Για τους χριστιανούς του Μεσαίωνα το προσκύνημα σε ένα από τους ιερούς τόπους ήταν μια δυνατή συγκίνηση και όνειρο ζωής. Αυτό τους βοηθούσε να υπομείνουν τις μεγάλες ταλαιπωρίες και τους κινδύνους ενός μεσαιωνικού ταξιδιού από θάλασσα και ξηρά.

Ερωτήσεις

- 1. Συζήτησε με τους συμμαθητές σου για τις δυσκολίες που συναντούσαν οι προσκυνητές και για τους τρόπους με τους οποίους τους αντιμετώπιζαν.**
- 2. Επισκεφθείτε το κάστρο (βυζαντινό ή φράγκικο) της περιοχής σας. Να το περιγράψετε και να βρείτε πληροφορίες για την ιστορία του και για τα γεγονότα που σχετίζονται με αυτό.**

4. Λογοτεχνία, Επιστήμη και Τέχνη της Μεσαιωνικής Ευρώπης

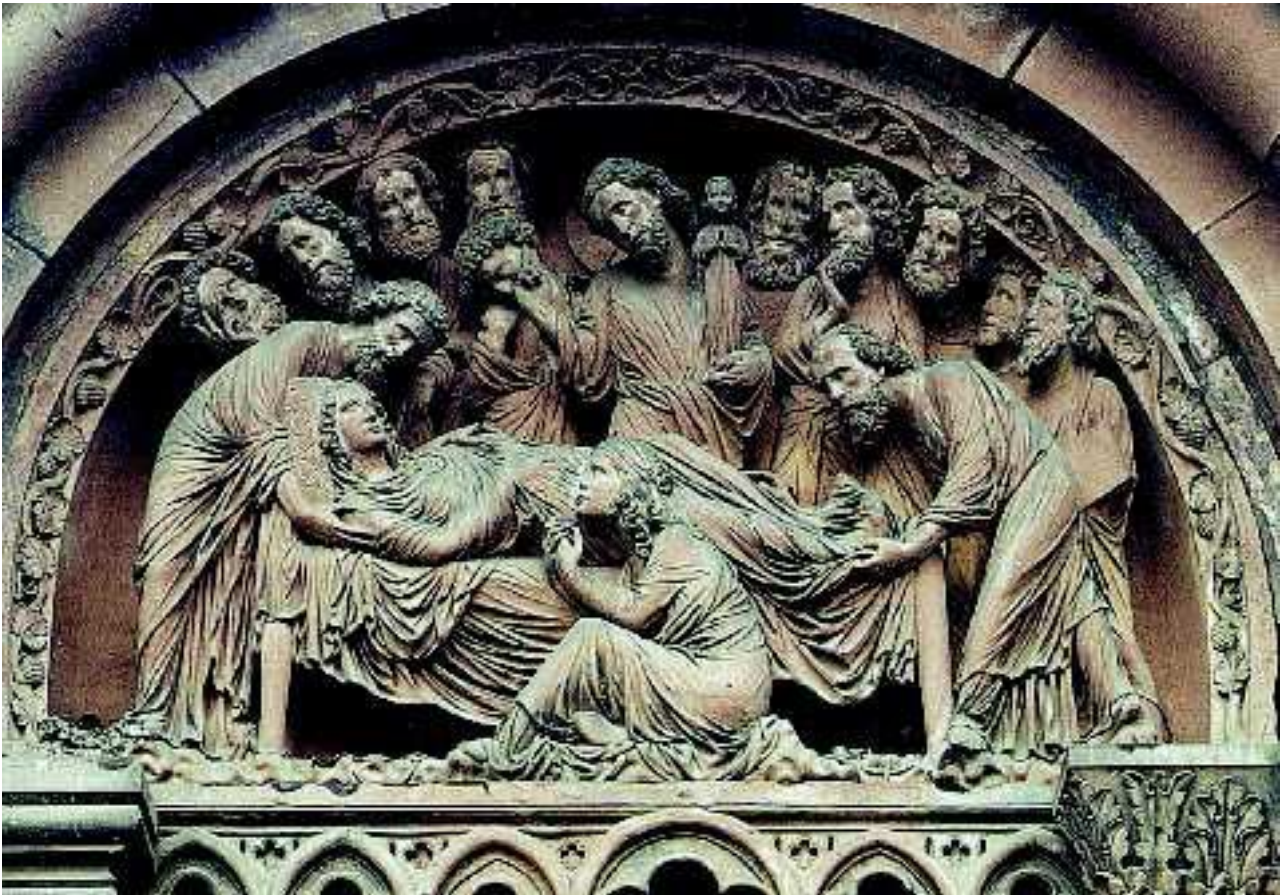
Περιπλανώμενοι μουσικοί.
Μικρογραφία από ισπανικό
χειρόγραφο (1529).
Μαδρίτη Εθνική Βιβλιοθήκη.

Το κεντρικό κλίτος της εκκλησίας
του Αγίου Σερνέν (11ος-12ος αι.)
(στην επόμενη σελίδα αριστερά)

Ένα από τα κλίτη του καθεδρικού ναού της Αμιένης (13ος αι.)
(εικόνα δεξιά)

- Να συγκρίνετε το σχήμα των τόξων στους δύο ναούς.

Η κοίμηση της Θεοτόκου. Γλυπτό
από τον καθεδρικό ναό του
Στρασβούργου (13ος αι.).

Όροι – κλειδιά της ενότητας

Εθνικές γλώσσες, λογοτεχνία,
επιστήμη, αλχημεία, πανεπιστήμια,
τεχνολογία, ρομανικός – γοτθικός
ρυθμός

■ Λογοτεχνία

Τα λατινικά ήταν για αιώνες η γλώσσα των συγγραμμάτων. Οι εξελίξεις, όμως, από τον 11ο αιώνα ευνόησαν την ανάπτυξη των εθνικών γλωσσών και στο γραπτό λόγο με παράλληλη υποχώρηση της λατινικής. Οι λαοί της Ευρώπης, διαβάζοντας την εθνική λογοτεχνία τους, συνειδητοποιούσαν την εθνική τους ταυτότητα.

Την εποχή αυτή παράγονται και διαδίδονται αξιόλογα λογοτεχνικά έργα, όπως το *Άσμα του Ρολάνδου* στα γαλλικά και το *Έπος των Νιμπελούγκεν* στη γερμανική. Κατά το 13ο και 14ο αιώνα, τα έμμετρα ιπποτικά μυθιστορήματα με θέμα τον έρωτα γίνονται ιδιαίτερα δημοφιλή χάρη στους τροβαδούρους. Την ίδια περίοδο παρατηρείται

πνευματική δραστηριότητα σε πολλές πόλεις της Ευρώπης, όπως στο Παρίσι, στην Αβινιόν, στη Νάπολη, στη Βενετία και αλλού. Σημαντικό κέντρο πνευματικής άνθησης είναι και η Φλωρεντία, όπου ζουν και δημιουργούν οι τρεις κορυφαίοι εκπρόσωποι της ευρωπαϊκής λογοτεχνίας ο Δάντης (1265-1321), ο Πετράρχης (1304-1374) και ο Βοκκάκιος (1313-1375). Με το πρωτοποριακό έργο τους προαναγγέλλουν τη νέα εποχή και θεωρούνται πρόδρομοι του κινήματος του ανθρωπισμού.

■ Επιστήμη

Κατά τη μεσαιωνική περίοδο η Εκκλησία απαγόρευε κάθε καινοτομία που δε συμφωνούσε με τις επίσημες θέσεις της. Παρ' όλα αυτά

η αναζήτηση νέων γνώσεων συνεχίστηκε. Το επιστημονικό ενδιαφέρον στρέφεται, εκτός από τη θεολογία, και σε πολλούς άλλους τομείς της γνώσης, όπως τη φιλοσοφία, την αστρονομία, τη βοτανολογία, τη ζωολογία και την ιατρική. Στον εμπλουτισμό των επιστημονικών γνώσεων συνέβαλε και η επαφή της Δύσης με τον αραβικό πολιτισμό και με τα έργα του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη, ορισμένα από τα οποία έγιναν γνωστά στη Δύση μέσω αραβικών μεταφράσεων.

Οι μεταφράσεις αραβικών έργων βοήθησαν να εισαχθεί στο δυτικό χριστιανικό κόσμο η αλχημεία η οποία είναι κράμα χημείας, φιλοσοφίας, αστρολογίας και αποκρυφισμού. Οι αλχημιστές, τους οποίους ο κόσμος θεωρούσε μάγους, είχαν

την πεποίθηση ότι τα σώματα μπορούσαν να αλλάξουν υπόσταση με τη βοήθεια ενός παράγοντα που ονόμαζαν φιλοσοφική λίθο. Με τον τρόπο αυτό πίστευαν ότι ήταν δυνατό τα χωρίς αξία μέταλλα να μετατραπούν σε ασήμι ή χρυσάφι και να βρεθεί το ελιξήριο της ζωής, που θα έκανε αθάνατο όποιον το έπινε.

Ο Ευαγγελισμός (μέσα 12ου αι.).
Υαλογράφημα παραθύρου από τον
καθεδρικό ναό της Σαρτρ.

Στα τέλη του 12ου αιώνα ιδρύθηκαν τα πρώτα πανεπιστήμια στο Παρίσι, τη Μπολόνια και την Οξφόρδη με την υποστήριξη και τον έλεγχο της Εκκλησίας. Οι επιστημονικές συζητήσεις που γίνονται στα ιδρύματα αυτά συντελούν στην προώθηση νέων επιστημονικών απόψεων. Στον τομέα αυτό μεγάλη ήταν η συμβολή του ιταλού θεολόγου **Θωμά Ακινάτη (1224-1274)** που πέτυχε γόνιμο συγκερασμό της χριστιανικής με την αριστοτελική σκέψη. Περισσότερο πρωτοπόρος ο άγγλος φιλόσοφος και μελετητής του Αριστοτέλη **Ρογήρος Βάκων (1214-1294)** πρότεινε την πειραματική μέθοδο στην επιστήμη.

Στον τομέα της τεχνολογίας εκτός από τις προόδους για τις οποίες έχει γίνει ήδη λόγος, αξιόλογη είναι η τεχνική της υαλογραφίας,

της ζωγραφικής δηλαδή σε γυαλί, και της ελαιογραφίας. Σημαντικές τεχνολογικές πρόοδοι θεωρούνται, επίσης, η εφεύρεση του πυροβόλου όπλου τον 14ο αιώνα καθώς οι νέες μέθοδοι κατασκευής χαρτιού.

■ Τέχνη

• Αρχιτεκτονική

Από το τέλος του 10ου αιώνα χάρη στην αναθέρμανση της οικονομίας και της τεχνικής προόδου η Δύση καλύπτεται από πλήθος ευρύχωρων εκκλησιών ρομανικού ρυθμού. Η έκφραση ρομανική τέχνη δημιουργήθηκε από τους ειδικούς το 19ο αιώνα για να τονιστεί ότι στα οικοδομήματα αυτά οι γερμανικοί λαοί συνδύασαν στοιχεία της ρωμαϊκής τέχνης και

της δικής τους καλλιτεχνικής παράδοσης.

Ο ρομανικός ρυθμός συνδυάζει το συριακό σχέδιο σε σχήμα σταυρού με εκείνο των ρωμαϊκών βασιλικών. Έχει ως κύρια χαρακτηριστικά τη συμπαγή δομή, τις αψίδες, τα ημικυκλικά τόξα, τους λίθινους θόλους και τους πύργους των κωδωνοστασίων, τη χρήση της γλυπτικής του ανθρώπινου σώματος στο εξωτερικό του ναού και τις τοιχογραφίες στο εσωτερικό, που αναπαριστούν σκηνές από την Παλαιά και Καινή Διαθήκη. Εκκλησίες ρομανικού ρυθμού κτίστηκαν σε ολόκληρη τη ρωμαιοκαθολική Ευρώπη. Χαρακτηριστικό δείγμα του ρυθμού αυτού είναι ο ναός του Αγίου Σερνέν (11ος-12ος αι.) στην Τουλούζη της Γαλλίας.

Στη διάρκεια του 12ου αιώνα στη βόρεια Γαλλία αναπτύσσεται ένας νέος τύπος λατρευτικών κτισμάτων, τα οποία στην Αναγέννηση χαρακτηρίστηκαν γοτθικά από περιφρόνηση για τα έργα του Μεσαίωνα. Σε αντίθεση με τη ρομανική, η γοτθική αρχιτεκτονική δεν περιορίστηκε μόνο στους ναούς, αλλά επεκτάθηκε σε πολλά δημόσια και ιδιωτικά κτίρια. Τα ωραιότερα γοτθικά μνημεία είναι οι καθεδρικοί ναοί που οι επίσκοποι κτίζουν στην καρδιά της πόλης για να υπογραμμίσουν τον κυρίαρχο ρόλο της χριστιανικής θρησκείας.

Τα χαρακτηριστικά του γοτθικού ρυθμού είναι το μεγάλο ύψος και ο μεγάλος όγκος, τα οξυκόρυφα τόξα, η χρησιμοποίηση εξωτερικών αντηρίδων για τη στήριξη των τοίχων και τα μεγάλα παράθυρα. Τα τελευ-

ταία επιτρέπουν το φωτισμό του ναού με άπλετο φως και είναι κοσμημένα με υαλογραφήματα (βιτρό) που αντικαθιστούν τις τοιχογραφίες. Η γοτθική θρησκευτική αρχιτεκτονική επεκτάθηκε σε πολλές περιοχές της δυτικής Ευρώπης. Σημαντικά αριστουργήματα της τέχνης αυτής είναι η Παναγία των Παρισίων (12ος-13ος αι.), οι καθεδρικοί ναοί της Σαρτρ (12ος-13ος αι.), της Ρενς (13ος αι.) και άλλων τόπων

- Γλυπτική

Από την εποχή του ρομανικού ρυθμού αρχίζει να χρησιμοποιείται ο γλυπτός διάκοσμος στους ναούς της Δύσης. Ενώ ο ρομανικός ρυθμός εστιάζεται περισσότερο στο φυτικό και ζωικό διάκοσμο και λιγότερο στον άνθρωπο, η γοτθική

γλυπτική είναι επικεντρωμένη στο ανθρώπινο στοιχείο. Οι ανθρώπινες κινήσεις αποδίδονται με θεατρικότητα και το ανθρώπινο συναίσθημα αποδίδεται εντονότερα. Τα χαρακτηριστικά αυτά δείχνουν την επίδραση της ελληνιστικής τέχνης που γίνεται εμφανής από το 13ο αιώνα.

• Ζωγραφική

Μέχρι το 10ο αιώνα η ζωγραφική της Δυτικής Ευρώπης είναι επηρεασμένη από τη βυζαντινή. Από το 11ο όμως αιώνα αρχίζει να στρέφεται σε κοσμικά θέματα. Χωρίς να εγκαταλείπονται τα παραδοσιακά θρησκευτικά θέματα, παρατηρούνται απεικονίσεις ηγεμόνων και τεχνιτών, φοιτητικές σκηνές, αλληγορικές παραστάσεις των Μουσών και των αμαρτημάτων. Ο δανεισμός

στοιχείων από την κλασική αρχαιότητα είναι φανερός στις γεμάτες κίνηση και συναίσθημα μορφές.

- Μουσική

Στη Δύση, η λειτουργική ποίηση γράφεται στη λατινική και η Εκκλησία αρχικά υιοθετεί την εκκλησιαστική μουσική της Ανατολής. Τον 4ο αιώνα ο επίσκοπος Μεδιολάνων (Μιλάνου) Αμβρόσιος συνδυάζει τα λειτουργικά πρότυπα της Ανατολής με τη λαϊκή μουσική παράδοση της Δύσης και συνθέτει νέους ύμνους, που έλαβαν το όνομα Αμβροσιανό Μέλος. Τον 6ο αιώνα ο πάπας Γρηγόριος αξιοποιεί την προηγούμενη εκκλησιαστική μουσική παράδοση και δημιουργεί ένα νέο είδος μουσικής, το λεγόμενο Γρηγοριανό Μέλος. Η σημειογραφία της

μουσικής αυτής είναι νευματική, δηλαδή δηλώνεται με τόνους, τελείες και σημεία.

Η εμφάνιση της πολυφωνίας συντελεί, ώστε να παραγκωνιστεί σταδιακά το μονοφωνικό Γρηγοριανό Μέλος και να εμπλουτιστεί περισσότερο η δυτική εκκλησιαστική μουσική. Αυτό συμβαίνει, ιδιαίτερα μετά τον 9ο αιώνα, όταν επιτρέπεται η χρήση οργάνων στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία. Μεγάλη ανάπτυξη γνωρίζει στη Δύση το θρησκευτικό μουσικοθεατρικό θέαμα που εμφανίζεται με τρεις μορφές: ως **Λειτουργικό Δράμα** (από το 10ο αι.), ως **Θαύμα**, όπου το θαύμα λειτουργεί ως λύση στο αδιέξοδο, οδηγεί στη λύτρωση ή την κάθαρση (από το 12ο αι.), και ως **Μυστήριο**, που πλησιάζει

περισσότερο στην καθαρά θεατρική μορφή (από το 15ο αι.).

Η δυτική κοσμική ποίηση και μουσική διαφέρουν από περιοχή σε περιοχή και από λαό σε λαό. Τον 8ο αιώνα αρχίζει να αναπτύσσεται το πρώτο σύστημα πολυφωνίας, το 'Οργανουμ, το οποίο στηρίζεται πάνω σε αρχαία μουσικά όργανα. Τα πολυφωνικά συστήματα εξελίσσονται στη συνέχεια παράλληλα με την επινόηση νέων μουσικών οργάνων.

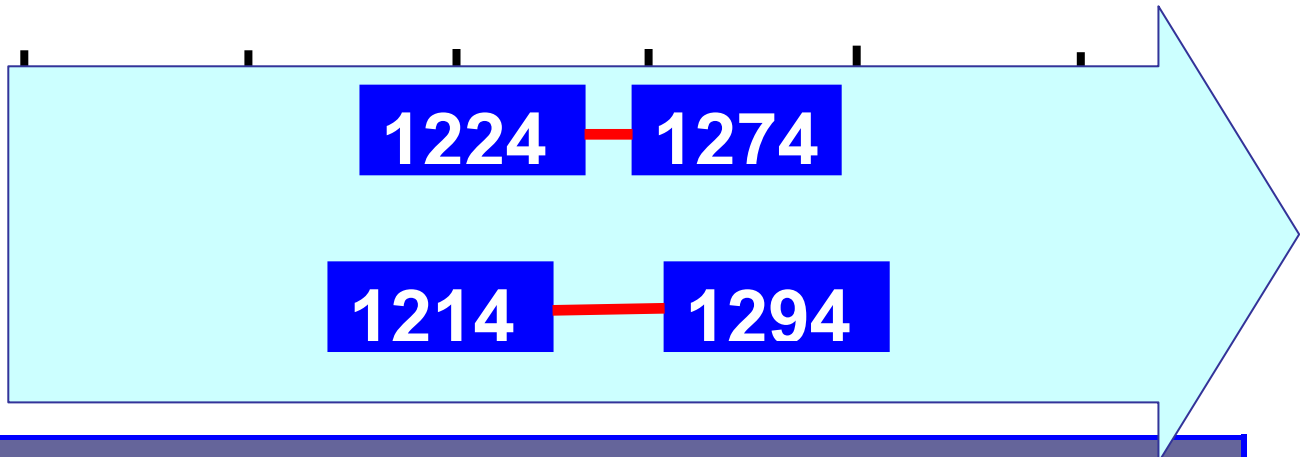
Από τον 11ο αιώνα αρχίζει να διαδίδεται στη Δύση το πνεύμα του ιπποτισμού χάρη στα τραγούδια των περιπλανώμενων τραγουδιστών, που ονομάζονται τροβαδούροι (trouvar – trobar:επινοώ) στη νότια Γαλλία και τρουβέροι στη βόρεια. Πρόκειται για μουσικούς και συνθέτες οι οποίοι στην

πλειονότητά τους ήταν ευγενείς. Τον 13ο αιώνα εμφανίζονται στη Γερμανία οι ερωτοτραγουδιστές, αντίστοιχοι των τροβαδούρων της Γαλλίας, και από το 14ο αιώνα οι αρχιτραγουδιστές, που ιδρύουν σχολές μουσικής.

Ερωτήσεις

1. Ο γοτθικός ρυθμός συνδυάζει τα επιτεύγματα του μεσαιωνικού πολιτισμού στους τομείς της οικονομίας, της πνευματικότητας και της τεχνικής. Προσπαθήστε να βρείτε στοιχεία που δικαιολογούν την άποψη αυτή, αφού μελετήσετε πάλι προσεκτικά όλη την ενότητα Η διαμόρφωση της Δυτικής Ευρώπης κατά τα τέλη του Μεσαίωνα.

1000 1100 1200 1300 1400 1500

1000-1100

Εθνικές γλώσσες

**Λειτουργικό Δράμα
Τροβαδούροι – Τρουβέροι**

Ρομαντική Τέχνη έως το 1250

1100-1200

Θαύμα

1200-1300

(1214-1294) Ρ. Βάκων

(1224-1274) Θ. Ακινάτης

Ερωτοτραγουδιστές

Γοτθική Τέχνη έως το 1500

1300-1400

**Μυστήριο
Αρχιτραγουδιστές**

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ΤΟΥ 4ου ΤΟΜΟΥ

**ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ:
Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ**

**4. Εικαστικές Τέχνες
και Μουσική6**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ: Η ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ

Ι. Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΜΕΤΑ ΤΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΤΩΝ ΛΑΩΝ (5ος -10ος αι.)

**1. Οι συνέπειες της μετανάστευσης
των γερμανικών φύλων
για την Ευρώπη.....30**

**2. Ο Καρλομάγνος και
η εποχή του49**

**3. Η φεουδαρχία στην Δυτική
Ευρώπη64**

II. Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΚΑΤΑ ΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ ΜΕΣΑΙΩΝΑ

- 1. Πολιτικές, οικονομικές και
κοινωνικές μεταβολές
(11ος-12ος)83**
- 2. Ο ρόλος της Ρωμαιοκαθολικής
Εκκλησίας και των μοναστηριών
στην οργάνωση της ζωής κατά
το Μεσαίωνα112**
- 3. Η καθημερινή ζωή
στη μεσαιωνική Ευρώπη127**
- 4. Λογοτεχνία, Επιστήμη
και Τέχνη της Μεσαιωνικής
Ευρώπης.....141**

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.